

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

ԱՄՍԵԱՅ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՍԻԱԿԱՆ ԲՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՐԱԳՐԱԳԵՏ

ԵՂԻԱ ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՅՈՒԼԻՍ 1884

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայկական հեռագիրք.....	ՍՈՒՔԻԱՍ Վ. ՊԱՐՈՆԵԱՆ
Մանկավարժական, բնական դաստիարակութիւն. ՄԻՀՐԱՆ ՏԱՍԱՏԵԱՆ	
Պատմ. Ռուսաց վաճառակ. (ՇԷԷՐ) Թարգ.....	ՄԱՐԿՈՍ ԱՂԱԲԷԳԵԱՆՅ
Զինական համականի.....	ԳՐԻԳՈՐ ԶՕԶՐԱՊ
Ազգային ճշխարհ.....	ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ
Հաւաքածոյ ճշխարաց.....	ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ք. ՄԿՐԵԱՆ
Բամանումն աշխատութեան (Սղանքի ձիւղնո)	
Թարգ.....	ՊԱՂՏԻԿ ՆԵՎՐՈՒՋ
Առ որս ոչ եւս են (Բանաստեղծութիւն).....	ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԵԹԵԱՆ
Մարդիկ եւ իրք.....	ՀՐԱԶԵԱՅ
Առ Արուսեակ (Բանաստեղծութիւն).....	ԱՂԷՔՍԱՆԳՐ ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Կարուն եւ Առուն, Տաղի Տ Սեփեանի.....	ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ
Ախալցիկ փոխադրութեանց վերայ.....	Ս. Յ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ
Կրթութիւն ի Կիլիկիա.....	ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ
Իրանագիտութիւն	

Կ. ՊՈՂԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

1884

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

ԱՄՍԵԱՅ

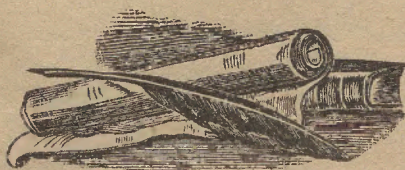
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՍԻԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՏՆՕՐԵՆ-ԽՄԲԱԳՐԱԳԵՏ

ԵՂԻԱ ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՅՈՒԼԻՍ 1884

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

—
1884

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍԵԱՅ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԳԻՐՔ

Բ.

Մետրոպոլիտան արքեպիսկոպոսն. — Ի մէջ կոյս Բրիտանական Դ. դարուն, ...
.
.
.

. վերին Նախախնամութիւնն Հայրենեաց այդ հանդերձեալ զժանր կորուստն մեծագոյն պարգեւաւ մը փոխարինելու համար գողցես՝ յաշիւարհ բերաւ զՄետրոլը, որ Հեղինակ պիտի կոչուէր մեր այժմու Հայկական Ա. յուրերնին, որով և Հայր՝ Հայկական մատենադրութեան վերանորոգման:

Մետրոլը, որ և Մաշտոց, Տարօն գաւառին Հացեկաց գիւղին մէջ եղած էր իւր ծնունդն (կոր. Խոր. Փարպ.). հօր. անունն Վարդան (կոր. Փարպ.), որ առ Մամիկոնեանս առաւելապէս յաճախ ի դործ արկեալ անուն էր, գէթ յայնոսիկ դարս: Զիւր դատարա-

րակութիւնն առաւ մեծին Ներսիսի Պարթեւի քով (Խոր.), որոյ սեփականքն և հանգստից կայեանք գիտեմք որ անդ ի Տարօն էր յԱշտիշատ (Բուզ.): Մեսրովբայ ուսմանց առարկայն եղաւ գլխաւորապէս Յունական լեզուն, ինչպէս յիշատակեն Կորիւն և Փարպեցի, բայց մենք կարեմք յաւելուլ թէ նաեւ Ասորի լեզուն իրեն ծանօթ եղած էր. քանզի պիտի տեսնեմք յետոյ որ ինքն Մեսրովբ ընթերցող և թարգմանիչ եղաւ Ասորի ընթերցուածոց յեկեղեցիս Հայոց. թէ այդ լեզուն որքան գիւրուսանելի էր և կրնար լինել Տարօնեցւոյ մը՝ կը վկայէ համբաւաւոր եղած ասորաբնակ և ասորացեալ վանքն Սրբոյ Կարապետին ի Տարօն (Յովհ. Մամիկ. ի Յիշատակարանին): — Շատ հաւանական կ'երեւի որ նաեւ Պարսկական լեզուին տեղեակ էր Մեսրովբ, հայելով յիւր գիւտնական պաշտօնն, զորմէ պիտի լսեմք այժմ՝ մանաւանդ եթէ յայն առնուլ ուզենամք — քանզի կարելի է առնուլ — զԽորենացւոյն փոքր ինչ մթին խօսքը թէ «Պարսկականաւ վարէին գրով» (Գ.ՃԲ.) ի գիւտնականս Հայոց:

Ձկնի ուրեմն այդ բազմալեզու ուսմանց և կրթանաց՝ երբ մեծն Ներսէս կը վախճանէր (Խոր.) — որ կը հաշուի իբր յամի Տեառն 370 — Մեսրովբ զհայրենի գաւառն թողլով կ'անցնէր յԱրարատ, և անդ յարքունի գիւտնն կը մտնէր (Կոր. Փարպ.) իբր քարտուղար (Խոր.), ընդ հազարապետութեամբ (այսինքն ընդ արքունի ելեւմտից վերակացութեամբ) Առաւան անուն մէկու մը (Կոր.): Բացի այդ քարտուղարութենէն՝ Մեսրովբայ նաեւ զինուորական կարգի մէջ մտած լինելու յայտնի վկայութիւն կայ, (Կոր. Փարպ.) և այն՝ բարձր աստիճանաւ մը, քանզի սիրելի եղած էր, կ'ըսէ Կորիւն, «Փառաց զօրականացն»:

Զքարտուղարական պաշտօնն սկսաւ Մեսրոպբ առ մերս խոսրովու Գ ի (Փարպ.) : և վարեց մինչեւ ցառալին ամս յաջորդի նորա վռամչապհոյ (կոր. խոր.), յորում ժամանակի ի ցաւ սրտի նորընտիր արքային (խոր.) — որ երեւի արագ ճանչցեր էր այդ կարող և գործունեայ պաշտօնէին զյարգն, — հրաժեշտ տալով ամեն կենցաղական զբաղմանց և պատուոյ, մտաւ հոգեւորական ճանապարհին մէջ, յորում սահմանուած էր նմա կատարել գործս մեծամեծս յօգուտ Սղգին :

Մեսրոպբայ առաջին առանձնարանն, բայց միանգամայն ընդհուպ և իւրոյ աչալուրջ գործունեութեան փոքրիկ ասպարէզն եղաւ Գողթն գաւառ, ուր հոգին արթուն, աստուածասէր և հոգեոտէր և ազգասէր, սկսաւ սրբել զաշխարհն զայն յամենայն հեթանոսական կրօնից և սովորութեանց, որ տակաւին գաղտ որջացեալ կը սնանէին անդ, և երկիւղ կուտային որ ուղիղ կրօնից տկարութեամբ՝ սահմանակից լինելով Պարսից, դիւրաւ ճարակ լինի Պարսկական կրօնիցն, որ ժամանակէ մը ի վեր սկսեր էր բորբոքիլ, և կ'ուզէր, ըստ Եղիշէի բացատրութեան, «հրդեհել զլերինս և զգաշտս առ հասարակ» :

Թէպէտ այդպէս ամփոփի և զգոյշ սահմանաւ մը սկսան այս նոր առաքելական մշակին վտտակքն, սակայն իւր ներքին ուժոյն զօրութիւնքն կարի բուռն և ձգտող, փութով արթնացան ընդարձակիլ և տիրել ծայրալիր ընդ բովանդակ սահմանս Հայոց, և այն՝ նոր իմն և անակնկալ ճանապարհաւ, որում ինքն իսկ եղեւ հորդող :

Արթուն գործնական միտքն Մեսրոպբայ արագ նկատեց տեսաւ որ մեծ ինչ և կարի իսկ մեծ և կենսական կը պակասի, ոչ իւրոյ փոքու գաւառին միայն՝ Գողթան, այլ և ողջոյն Հայ ժողովրդեան. այնպիսի ինչ, առանց

որոյ անհնարին էր զԱզգ մի դաստիարակել և յառա-
ջագիծեցունել, որ իւրոյ մտաց նախածին և միակ նպա-
տակն էր:

Ահա, Ունկնդիրք իմ պատուականք, ժամանակն և
տեղին, յորում Հայկական Այբուբենին ստեղծման ա-
ռաջին ժամն հնչեց, — բայց տակաւին Մեսրոպբայ ըն-
դարձակ քաջահնչող մտաց մէջ միայն, — թէ ո՞ այն էր
պարագայն որ Մեսրոպբայ զայն պէտքն զգալ տուաւ,
արժան է տեղեկանալ համառօտ նկարագիր մը լսելով
զվիճակէն, յորում կը դանուէին յայնժամ

Գ.

Ազգային շեղուիւն վիճակն ի ժամանակին. — . .
.
. . . : Թշուառ էր արդարեւ այդր ժամանակին Ազ-
գին արտաքին վիճակը, զորմէ կը լռեմ. բայց այն որ
թշուառագոյն և ողորմելագոյն ևս էր, և չկարեմ լռել,
էր իւր բարոյական վիճակն, որ ակտաւորեալն էր մին-
չեւ Ազգին ցներքին կենսականութիւնը, լեզուն, որ
ազգութեան մը ոչ թէ նշան, այլ այնոր էական տարրն
է, — կամ եթէ ասել մարթ է, — անոր նիւթական
զգալի հագին, այդ հագին իսկ սկսեր էր քաղուիլ ի նմա-
նէ, և կը սպառնայր զազգութեան իսկ մահն մահացու-
նել Ազգին: Հայկական լեզուն աքսորեալ յամենայն կու-
սէ, ընտանի յարկաց տակ միայն գրեթէ ամբոփեալ և
նուաճեալ և սեղմեալ, յանխուսափելի վտանգի կայր որ
և նա իսպառ ընկճի, ճնշուի և հուսկ ուրեմն խեղդուի
իսկ անշուք փլատակաց ի ներքոյ:

.
.

Իսկ ինչպէս մարթ էր այդմ լինել, — պիտի հարցա-
դէք զարմացմամբ: Հեշտ և բացայայտ է պատասխանն.
— քանզի Սուրբ գրոյ թարգմանութիւնն տակաւին ան-
գոյ էր ի Հոյ լեզուի, ուստի և հարկ էր այդ գրոյ զըն-
թերցուածսն ի պաշտամունս եկեղեցւոյ յոր և է օտար
լեզուէ ի փոխ առնուլ:

Դ.

Յունական ընթերցողութիւն. — Այդ օտար լեզուն
անգոստին յորմէ հետէ մուծաւ Գրիստոնէութիւնն
ի Հայո, գրեթէ ամեն տեղ առ հասարակ Յունականն
էր, սակաւ բացառութեամբ, և այն՝ ի հարաւային
կողմանն, ուր գրակցութիւն կայր ընդ Ասորւոց: Ծա-
նօթ է ի պատմաց, որ նախ Գրիգոր Լուսաւորիչ (1)
և ապա մեծն Ներսէս Պարթև (2) Հայ եկեղեցակա-
նաց համար տեղ տեղ զպրոցներ կը հաստատէին յու-
սումն Յունարէնի, որ առաւել ևս զօրացեալն էր (3),
և սակաւ ուրեք Ասորերէնի:

(1) «Իսկ զնոսս (այսինքն զորդիս նորադարձ քրմացն) յեր-
կուս բաժանեալ, զմանս յԱսորի դպրութիւն կարգէր, եւ
զմանս ի Հելլեն. Ագաթ. ապ. վեն. էջ 626:

(2) «Կարգէր եւ ի տեղիս տեղիս դպրոցս Յունարէն եւ
Ասորերէն յամենայն գաւառս». Բուզ. Դ. Դ.:

(3) Երկրայութեան տեղի չկայ որ Գրիգոր Լուսաւորիչ իւր
աւետարանաքարոզ վարդապետութեանց համար Յոյն կամ
Յունահայ եկեղեցականներ օգնական բերած էր ի Հայո
ի Փոքր Հայոց եւ ի Կապադովկացւոց, յորս արդէն ծաղկած
էր քրիստոնէութիւնն: Ոչ միայն իւր եւ իւրոց որդւոց
Գրիգորիոս, Արիստակէս եւ Վրթանէս (յունաձեւեալն ի վար-
դանայ) անուանքն, այլ եւ Ագաթանգեղոսի մատենին (էջ
630) յիշած երկոտասան զլիաւոր եպիսկոպոսքն, զորս Հա-
յոց գաւառաց վերայ ցրուեց Գրիգոր, եւ նոցա Յունական

Ոչ ահա այդ նախկին սովորութեան փոփոխութեան հետքն է որ նաեւ մինչեւ ցայսօր ի ձեր իսկ լսելիս կը հնչեն, մերթ ընդ մերթ յանկարծ ձայնական գեղգեղանօք՝ օրթի (յօսան կացէք) և պոս խռովե (ունկն դիք) օտարաձայն բառերն, — ազդարարութիւնք՝ զորս Յոյն երէցն, երբ ի բեմն կ'եղանէր զՍուրբ Աւետարանն ընթեռնուլ Յունարէն լեզուաւ, կը հրամայէր՝ իւր իսկ բարբառովն՝ առ ժողովուրդն, որ թերեւս կը հասկանայր զայն աշնաւի, ուշաւի մեք այժմ կը հասկանամք:

ՍՈՒՔԻԱՍ Վ. ՊԱՐՈՆԵԱՆ

ձեւ անուանքն շատ իսկ կը ցուցնեն թէ քանի՜ յայնժամ ի դարձի անդ Հայոց ի Քրիստոնէութիւն՝ յունական տարրն եւ յունական դաստիարակութիւն զօրացեալ էր ի մէջ Հայ եկեղեցական դասուն. — իսկ թէ նաեւ յունական լեզուի մշակութիւնն, բառական է ի վկայութիւն կոչել զմատենան յանուն Գրիգորի Լուսաւորչի իսկ գտնուած « Յաճախաւատում» ոչեցեալ, (եթէ իրօք իւրն է, եւ ոչ այլոյ ուրումն համանուն Գրիգորի), որոյ բնագիրն յունարէն չարագրուած, — որ կայ իսկ ցարդ, — յետոյ յայլոց ի Հայերէն փոխեալ: — Այս բնդարձակ Յունական զօրութեան եւ զարգացման դէմ, ոչ ինչ էր ապաքէն յայնժամ Ասորականն: Արդարեւ Գրիգոր նաեւ յԱսորի եկեղեցականութենէն օգնութիւն խնդրած եւ բերել տուած էր ի Հայս, ինչպէս կը վկայէ պատմիչն Զենոբ, բայց աւելի՜ մասնաւոր եւ դաւառական պէտքի համար. եւ յայտ է անտի, որ զնոսա Գլակայ (Սուրբ Կարապետի վանաց) մէջ կ'ամբիօքէր, ուր տիրացեալ եւ զօրացեալ նոքա՝ տեւեցին մինչեւ ի սկիզբն է դարու, յորում ժամանակի Թովիկ (կամ Թադիկ) վանահայր « փոխեաց զամենայն կարգս եւ զԱսորաց ցեղսն բնաւ հալածական արար ի վանաց» (Յովհ. Մամիկ.), եւ վերջ տուաւ օտարութեան մը, որ ալ վիւր պէտքն անցուցած էր:

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ԱՌՈՂՋԱԲԱՆԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԵՏՈՎ ՏԱԾԵԼՈՒ ԽՆԱՄԲ

Ե Ի

ՏՐՈՒՆԵԼՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ

Արդէն ըսինք թէ առողջապահական միջոցներ կան զորս դաստիարակն ինքնին պիտի դորժադրէ ի վարժատան. սոքա կը վերաբերին օդոյ նորոգման, ջերմութեան աստիճանին եւ մաքրութեան: Դիւրին է ըմբռնել սոցա կարեւորութիւնը, եւ հարկ չկայ որ այս մասին ընդարձակ մանրամասնութեանց մէջ մտնեմք:

Օդը կենաց էական ազդակ (agent) մըն է. մաքուր օդը քաջառողջութեան առաջին պայմանն է: Սակայն ուսումնարանի մը օդը միակերպ կապականի շնչառութեամբ որոյ հետ կուգան կը միանան արտաշնչութեան (transpiration), զգեստուոց եւ ստէպ կողոփներուն պարունակած կերակրեղինաց վերածխութիւնք (émanations): Ուստի դաստիարակն, ի բաց առեալ այն մաքրութեան հոգերն որ պիտի ունենայ եւ պահանջէ յաշակերտաց եւ որոց վրայ ստորեւ պիտի խօսինք, կը պարտաւորի ամենայն ուշադրութեամբ հսկել օդը նորոգելու որքան ստէպ որ պահանջէ բնակարանին տարածութիւնն յարաբերութեամբ աշակերտաց թուոյն եւ ուրիշ ապականութեան պատճառաց: Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ առ մէն մի աշակերտ Յէ ց՜ խորանարդ մեթր օդը շատ չէ, այն երեք անընդհատ (consécutif) ժամերուն համար որ դասառութիւն մը պէտք է տեսէ. եթէ սրահը բաւական ընդարձակ չըլլայ, հարկ է երբեմն երբեմն օդը նորոգել, իւրաքանչիւր լուսամուտի վերեւ դրուած դռնակներու (vasistas) միջոցաւ, այնպէս որ հոսանքը տղոց գլուխներուն վերէն անցնի առանց անոնց հասնելու, պայման մը որ ամենակարեւոր է: Բայց մասնաւորապէս դասու ժամերէ վերջն օդը նորոգելու է. այն ատեն բոլոր պատուհաններն

ալ միակերպ բաց պէտք է թողուին: Ասկէց զատ, ամէն անգամ որ ջերմութեան աստիճանը ներէ, եւ գլխաւորաբար ամառն, դաստառութեան ժամանակ եւս պէտք է բաց մնան, բայց միայն թէ մէկ կողմէն, որպէս զի արգելուին օդոյ հոսանքը:

Ձմեռն ստէպ հարկաւոր կըլլայ տաքցնել ուսումնասրահը ջերմարանի (poêle) մը միջոցաւ. բայց դաստիարակն, ջերմաչափին նշանակութեանց մտադիր, փոյթ պիտի ունենայ չթողուլ որ ջերմութեան աստիճանը 15-16է բարձրանայ. առանց այս զգուշութեան, գլուխները կը ծանրանան եւ մըտաւորական աշխատութիւնն ու առողջութիւնը կը վնասուին: Ամառը կրնայ գետինը ջրուիլ, եւ պատուհանները բաց թողլով հանդերձ պէտք է ի հարկին պատասպարել տըղաքն արեգական ճառագայթներէն վտրագոյրներով կամ լաւագոյն եւս փեղկերով. այս խնամքը հարկաւոր է պատըսպարուելու համար, ոչ միայն չափազանց տաքութենէ, այլ եւ խիստ մեծ լուսաւորութենէ մը որ կրնայ դիւրաւ վնասել կարգացող կամ գրող տղայոց տեսանելեաց: Մի եւ նոյն պատճառաւ ջանալու է արգելուլ հակառակ գեղժումն ալ, այսինքն խիստ մթին անկիւն մը աշխատիլ:

Պէտք է ներել որ դպրոցին մերձակայքն աղբեւը, մօրադեալ ջրեր (eaux stagnantes) եւ ջրակոյտեր (mares) գտնուին. վասն զի անոնց վերածխութիւնքը կրնան հասնիլ ի սրահն եւ մեծապէս վնասակար ըլլալ տղայոց: Ասոնց փոքրիկ պարէնները պարունակող սակառիք միշտ կարելի եղածին չափ գուրաւ պէտք է գրուին գաւիթը կամ ուրիշ որ եւ իցէ յամարագոյն տեղ մը: Ինքն դաստիարակն մեծ զգուշութիւն պիտի ընէ դպրոցն իւր պիտոյից յատկացեալ իրաց մէջ չդնենելու երբեք բան մը որ ենթակայ ըլլայ վերածխութեան: Քանզի թէ նիւթական կարգը եւ թէ տղայոց առողջութիւնն անկէց հաւասարապէս կը վնասուին: Սրահը պարտ է աւելել առ նուազն օրը մի անգամ: Պատերը խիստ մաքուր պէտք է պահել, կիրով ճերմկցնել ամէն անգամ որ հարկաւոր ըլլայ եւ գոնէ տարին մի անգամ:

Ճեմիչները մասնաւոր հսկողութեան մը առարկայ պէտք է ըլլան, ոչ միայն առողջապահական հայեացքով, այլ նաեւ

բարոյականութեան յարաբերութեամբ: Սրահէն բաւական հեռու ըլլալու են՝ փնասալար բուրումներն արգիլելու համար, ստէպ եւ առատ ջրով պէտք է լուացուին:

Բայց ինքնին դաստիարակին ձեռք առնելու միջոցները բաւական չեն. պէտք է որ նա ինչ ինչ հոգեր ալ դնէ տղոց վրայ, եւ լաւ հսկէ անոնց գործադրութեանը: Եւ նախ պէտք է պահանջէ որ մաքուր ըլլան անձամբ եւ հագուստով: Անշուշտ չէ կարելի պահանջել որ հանդերձները նոր ըլլան. բայց կարելի եւ պէտք է պահանջել որ անմաքրութեան կամ անկարգութեան բնաւ հետք չկրեն, որ լուացուած եւ կարկատուած ըլլան: Գալով մարմնոյն, տղոց ձեռքը լուացուած, ականջները սրբուած, գլուխը մաքուր եւ մազերը սանտրուած պէտք է ըլլան: Դաստիարակն իւր այս այլ եւ այլ պատուիրանաց գոհացումն տրուած ըլլալը հաւատարմութեամբ, ի սկիզբն իւրաքանչիւր դասու, մաքրութեան քննութիւն մը պարտի ընել, եւ համբալնելէն անոնք որ այս կէտերէն միոյն մէջ չկարենան գոհացընել, ստիպել որ լուացուին մօտաւոր աղբերէ մը, կամ նաեւ ի հարկին հրաւիրել որ երթան տուն անմաքրութեան հետքերն անհրեւութացնեն եւ կամ իրենց զգեստները կարգի դնեն: Բայց այս ամէնը ընելու է չափով, դասողութեամբ եւ խոհեմութեամբ, եւ մեծաւ խնամով զգուշանալով չվիրաւորել աշակերտաց եւ ծնողաց աղքատութեան դիւրազգածութիւնը: Սակայն, այս մաքրական հոգոց կատարումն աւելի կը դիւրանայ տղայոց՝ վարժապետին իրենց տուած օրինակովն՝ թէ իւր անձին վրայ եւ թէ դպրատան նիւթական ուղղութեանը մէջ. աշակերտք այդ օրինակը կը տանին մինչեւ յիւրեանց ընտանիս որք անկէց անուղղակի կերպիւ կ'օգտուին, եւ այս սովորութիւնք տալագային մէջ գոհացուցիչ բարոյական ազդեցութիւն մը կ'ունենան անոնց վրայ. վասն զի նիւթական մաքրութիւն եւ կարգաւորութիւնը բազում կէտերով կը կապակցին բարոյական կարգին եւ հոգւոյ մաքրութեան հետ մին ստէպ միւսոյն հետեւութիւնն կամ գոնէ արտաքին նշանակն է. աւտսիկ պատճառն որով մաքրութիւնն արժանացած է կէս-առաքինութիւն մը կոչուելու:

Դաստիարակն չափով ներէ որ իւր աշակերտք գէշ նըստ-

ուածք մը ունենան եւ պահեն դասի ժամանակ եւ մասնա-
ւորապէս դիր գրելու ատեննին. բազուկը եւ սրունք բնա-
կան դիրք մը պէտք է ունենան. երկու ուսերն ալ միեւնոյն
բարձրութեամբ պէտք է բռնուին, ի մասնաւորի կուրծքը
պէտք չէ կքած ըլլալ. ճշդիւ պարտի հսկել այս ամէն կէ-
տերու վրայ. վասն զի աղոց առողջութիւն եւ ոյժը ասոնցմէ
կախումն ունին: Այս ալ բաւական չէ. պէտք չէ մոռնալ որ
չարժականութիւնն անոնց հարկաւոր է, որ դրից փոփոխու-
թիւնն եւ շարժումն անհրաժեշտ պէտք են անոնց ֆիզիքա-
կան բնութեան, եւ զի այս է Նախախնամութեան կամքն
անոնց մարմնոյն զարգացման նպաստելու համար. հետեւա-
բար, դասերը կարճ եւ պլապիոփոս ըլլալու են. աշակերտը
անոնց պիտի հետեւին մերթ յոտնկայս, մերթ նստած եւ
կարգաւորեալ շարժումներ կատարելով մէկ դասէ միւսն
անցնելու համար. բաց աստի 10-15 վայրկեանի փոքր հան-
գիստ մը նպաստաւոր կերպիւ պիտ' որ տրուի անոնց իւրա-
քանչիւր երեքժամեայ դասառութեան մէջտեղ:

Հարկ է յաւելուլ որ դաստիարակն, ծանր անկմանց եւ
պատահարներու պարագային մէջ, նախահոգ խնամներն ի
գործ դնելով հանդերձ, պէտք է ազդարարէ ծնողաց եւ
բժշկին: Տարափոխիկ հիւանդութեանց վրայ ալ հսկողութիւն
պիտի ունենայ. աշակերտի մը անոնցմով վարակիլը նշարե-
լուն պէս, զանիկայ իւր ընկերներէն պիտի զատէ, իմացընէ
ծնողացը, անոնց յանձնէ եւ վերստին չպիտի ընդունի մին-
չեւ որ տղայն ապաքինած չըլլայ, կամ գոնէ իւր աշակեր-
տակցայ առողջութեան վնասելու վտանգ չուենայ:

Սոքա են համառօտիւ դաստիարակին անձամբ տածելու
կամ իւր աշակերտներէն պահանջելու հոգերը. բայց այսու
չիրանար իւր պարտաւորութիւնը առողջաբանական տեսա-
կէտով. եթէ իւր ուղղակի ներգործութիւնը չկարէ հեռա-
գոյնս ընթանալ, իւր տուած խորհուրդները կրնան տակա-
ւին հետեւիլ աշակերտին՝ դպրոցէն դուրս նիւթական կեն-
ցադավարութեանը մէջ, եւ մինչեւ իսկ մանկութենէ շատ
ուշիկ անդին ծաւալել իւրեանց ազդեցութիւնը: Պարտ է
հասկանալ թէ սոյն առողջաբանական խրատներն պէտք չեն
բնաւ տեսական ընթացք մը առնուլ կամ ո՛ր եւ է աւանդեալ

դասուց եւ կամ գործնական հրահանգաց առարկայ ըլլալ։ Այլ այդ խորհրդներն հարկ է տալ միայն դպրոցական կենաց անոնց տեղի առած ժամանակը. ինչպէս, դասարանը՝ դասառութեան միջոցին, ընթերցման մը, քերականական օրինակի մը, գրի օրինակի մը, աշակերտի մը մէկ տձեւ կեց-ուածքին առթիւ. հանգստեան կամ շրջագայութեան ժամանակ՝ անխոհեմութեան մը, խաղու մը, անկման մը, պատահուած անձի մը կողմէ տրուած առողջադրական գէշ օրինակի մը առթիւ, եւ այլն։ Սոքա երբեմն խրատի ձեւ պիտի առնուն եւ երբեմն պատմութեան՝ որուն եղբակացութիւնը բովանդակէ տրուելիք խրատը։ Բայց կը պնդեմք թէ հարկ է լեզուի դասախօսութիւններէ եւ գրավարժութեան դասերէ օգուտ քաղել, որոնց միջոցաւ կրնանք մտքընել, քերականութեան եւ գրի օրինակներու մէջ, եւ այսու աշակերտաց մտացը մէջ դրոշմել իրենց հասակին կարեւորագոյն առողջարանական խրատները։ Անոնք ալ իրենց կարգին չեն թերանար տանիլ այս խրատներն իրենց ընտանեաց մէջ եւ հոն անոնցմէ օգտիլ եւ զայլս օգտեցուցանել. մանաւանդ եթէ տեսնեն որ դու իրական կարեւորութիւն մը կ'ընծայես անոնց. եւ այս կերպով, ուղղակի իրենց ըրած բարիքէդ զատ, անուղղակի կերպիւ ըրածդ ալ անհամեմատ կ'ըլլայ։ Բայց միանգամայն, ճիշդ այս առողջարանական ազդեցութեան պատճառաւ՝ որն որ մինչեւ ընտանեաց վրայ ալ կրնայ տարածիլ, մեծ փոյթ պէտք է ունենաա գործածելու պարագայից պահանջած զգուշութիւն եւ խոհեմութիւնն։

Կը մնայ ներկայել այս խորհուրդներն ու պատուէրքն. բայց այս ալ պարզապէս առողջարանութեան դասախօսութիւն մ'ընել ըսել է, ինչ որ դուրս է մեր ստատնօր առաջադրած նպատակէն։ Ուստի կրնայինք այդ նիւթի վրայ ճառող գրեանց ուղարկել մեր ընթերցողներն ի տեղեկութիւն։ Այսու ամենայնիւ, կը կարծեմք թէ, առ ի դիւրութիւն վարժապետաց եւ, ամենէն գլխաւոր կէտերու վրայ լաւագոյնս հրաւիրելու համար անոնց ուշադրութիւնը, պարտ է մեզ աստանօր կարճ ի կարճայ բովանդակել՝ ամենէն կարեւոր պատուէրները՝ բնակարաններու առողջապահական կացութեան եւ վիճակին, զգեստուց, արտաշնչութեան եւ կերակրոց վերաբերութեամբ։

Ա. Պէտք է ստէպ նորոգել սենեկաց օդը, նոյն իսկ այն սենեկաց ուր հիւանդներ կը դնուին, բայց հարկաւոր զգուշութիւնները գործածելով: Պէտք է մտադիր հսկել բնակութեանց մէջ որմոց, կահուց եւ կարասեաց մաքրութեան: — Գիւղական բնակութիւններն ամենէն առողջարար են. չկայ բան մը այնչափ առողջ որչափ դաշտաց բնակութիւնն, ծառատունկ վայրեր, առաւօտեան մաքուր գովացիկ օդը: Պէտք է որ տղայք վարժին կանուխ ելնել եւ այս զով եւ զուտ օդը չնջել, — Սենեկաց ջերմութեան աստիճանը չափաւոր պէտք է ըլլալ ամէն եղանակի մէջ: — Լոյսը առողջ եւ հարկաւոր է մարդու. պէտք է թոյլ տալ որ լոյսն հովոյ, հետ մէկտեղ արձակ մտնէ բնակարաններու մէջ տղայք պէտք է պառտին արեւուն եւ հովին, ծմակութենէ (étiolement) եւ խոցէ (scrofules) գերծ մնալու եւ իրենց մորթն ու միսերը կազդուրելու համար:

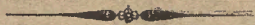
Բ. Զգեստուց մէջ պէտք է արգելուլ ամէն ինչ որ կրնայ խափանել անդամոց շարժումն եւ զարգացումն. որպիսիք են նեղ զգեստներ, փողակապներ, կրծակապներ (corset), նեղ ոտնամաններ: — Պէտք է արգելուլ նաեւ ինչ որ ի սեթեւեթս եւ ի նորածեւս կը ձգտի, եւ նախընտրել պարզ բայց վայելուչ հագուստներ: — Զգեստք, թէպէտեւ տարբեր ըստ եղանակին, պէտք չէ երբեք ծանր ըլլան, այլ ընդհանրապէս թեթեւ: Գլուխը բաց ըլլալու է սովորաբար, մանաւանդ բնակութեանց ներսը: Ոտքերն ընդհանրապէս պատրաստուած ըլլալու են: — Սնկողինը պէտք չէ ըլլալ քրնքոյշ, եւ ոչ վերմակները խիստ ծանր: — Այս ամէն եւ դեռ ուրիշ միջոցներով պէտք է որ տղայն խտամբեր ըլլայ զանազան ջերմութեան աստիճանաց տպաւորութեանցը, բայց զգուշութեամբ եւ աստիճանաբար: — Այս խտամբերութիւնն եւ պարտասեցուցիչ մարմնոյ մարզանք կը զարգացնեն եւ կը զօրացնեն մարմինն եւ միանգամայն կը նրպաստեն խափանելու կամ բուժելու մաքրութեան առաքինութեան դէմ յարձակումներն:

Գ. Արտաշնչութեան կանոնաւոր պաշտօնը գիւրացընելու համար, հարկաւոր է մարմնոյ եւ զգեստուց մաքրութեան հսկել: — Բաղանեաց գործածութիւնն արտաշնչութեան

համար ամենակարեւոր է: — Պէտք է զգուշանալ այն ամէն բանէ որ կրնայ յանկարծակի արտաշնչութիւնն ընդհատել: — Պէտք չէ անցնիլ մէկէն ի մէկ ցրտէ տաք, մանաւանդ տաքէ ցուրտ: — Բրտնած ժամանակ մեծապէս զգուշանալու է ջուր խմելէ, մերկանալէ կամ բաց հովի դէմ անգործ կենալէ:

Դ. Պէտք է որ տղայք սովորին գործածել իրենց տրուած գանազան ուտելիքները: — Գալով ուտելեաց ընտրութեան, պէտք է զգուշանալ, մանաւանդ տղոց համար, ծանր եւ ջեռուցիչ կերակուրներէ, որպիսիք են ճարպալից կերակուրք (grasses), հաստեայք (pâtisseries), չաքարեղէնք եւ սառտիկ համեմեալ ուտելիք: — Բուսեղէնք եւ լաւ հասունցած պլուտուղներ շատ կը պատշաճին տղայոց համար: — Ընդհանրապէս հարաւային կողմը բուսական սնունդը աւելի լաւ կը յարմարի. ի հիւսիսակողմն՝ կենդանական սնունդը: — Ըմպելեաց մէջ, ջուրը լաւագոյնն է եւ ամենէն աւելի գործածելին կաթնն ընդհանրապէս առողջարար է. քիչ մը գինի, մանաւանդ տղոց համար, եւ ջրախառն: Մի բնաւ ոգելից ըմպելիք տղոց համար. զգուշանալու են ջեռուցիչ ըմպելիներէ, որպիսիք են թէյ, սուրճ, եւլն: — Ակուայներու կիտուածին (émail) պատճառաւ, պէտք չէ խմել ոչ խիստ տաք եւ ոչ խիստ ցուրտ, եւ մանաւանդ մէկէն ի մէկ մէկէն միւսը չանցնիլ: Պէտք է կարգ եւ կանոնաւորութիւն դնել տղայոց ճաշուց թուոյն եւ ժամերուն մէջ: — Իսկ գործածելի ուտելեաց քանակութեան մասին, բացորոշ բան մը չկայ. բայց ընդհանրապէս պէտք է ջանալ սակաւապէտութեան սովորութիւններ տալ անոնց:

ՄԻՆԻՐԱՆ ՏԱՄԱՏԵԱՆ

Պ Ա Տ Մ ՈՒԹ Ի Ի Ն

ՌՈՒՍՍ.Ց ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

(Շարունակութիւն)

Կայսրութեան յատուկ եղած նաւարկութիւնն ու վաճառու-
կանութիւնը քաջալերելը՝ Կատարինէի մտահոգութեանց ա-
ռաջինն եղաւ, նա առատօրէն դրամական օգնութիւն արեց
1765 թուին մի ուղարկութիւն տնելու Միջերկրականում՝
Տուլացի չորս վաճառականների ձեռքով: Այդ ձեռնարկու-
թիւն իր նախորդներուն նման չյաջողուեց: Չարուհին
ճանաչեց, որ հերիք չէր միայն ծովային վաճառականութեան
համար մի ընկերութիւն հաստատուել, հապա՝ հարկ էր տու-
ջուց ունենալ նաւեր, նաւատիք եւ նաւարկութեան համար
օրէնքներ: Նա այն օրէն իր ուղարկութիւնը դարձուց այդ
առարկաների վրայ եւ այդ մասին իր երկար մտածութեանց
հետեւանքներն երեւցան 1781 թուին իր խորհրդովը աշխա-
տակրուած մի ծրագրում: Բոլոր այն քաղաքներում, սրտնց
գլխաւոր դործն էր ծովային վաճառականութիւնը, գերա-
նաւորներ եւ նաւարաններ հաստատուել սահմանուեց, մի մաք-
սային կրկնահարկ պէտք էր դրանց ծախքերը ծածկէր: Օրի-
նակ լինելու համար, մի նաւարան շինուեց Պետրոբուրկում,
որու կշտին էլ մի նաւային դպրոց բացուեց. ծովային ա-
լահոփութեան մի ընկերութիւն կազմուեց Ռիկայում, բայց
չառ չուտով ստիպուեց փակուիլ: Մանր մունր տուրքեր վե-
րահաստատուեցան եւ աւելացան ազգային նաւերուն նը-
ղատուելու համար, բայց յաջողութիւն չստատախանեց այդ-
քան ջանքերին:

1775 էն մինչեւ 1777, Կայսրութեան նաւահանգստներում
տարէնը մանող Ռուսական նաւերուն միջին թիւն եղաւ միայն
227 «Արդ, այդ թուում հազիւ թէ 15 նաւ էր գտնուում 200
տոկասէն աւելի բեռ բարձուլ, Ամադէրտամ եւ Բօրտօ եր-
թեւեկով: Մնացածը փոքրիկ եղերաման նաւերով էր բաղ-
կանում եւ օտարական նաւեր էին, որոնք Ռուսական դրօ-

շակ պարզելու իրաւունք էին ստացել՝ իրանց նաւերում Ռուս նաւաստիներ առնելով։ Այդ գեղձմանքն սրտել տուեց Պոլոս Զարին ետ առնելու ազգային դրօշակէն բոլոր իր արտօնութիւնքը։

Ուստի, առաջուայ պէս, արտաքին վաճառականութիւն օտար ազգաց ձեռքում մնաց, որոնց մէջ Անկլիացիք էին առաջնութիւն ունեցող ազգք։ Պետրոսի յաջորդները նրա ունեցած համակրութիւնը Հոլլանդացոց վրայ ժառանգած էին, բայց այդ, բաւական չէր լինում կուսելու համար այն առաւելակշռութեան դէմ, որ Անկլիա ձեռք էր բերած տառնութեամբ դարձում Եւրոպայի վաճառականութեան մէջ։ Հոլլանդան՝ որուն միջնորդական վաճառականութիւն ձեռքէն գնալու վրայ էր ամեն օր, հեռու էր միտուելուց իր սպասմանը համար այնքան մեծ քանակութեամբ Ռուսական բերք որքան Անկլիական, ուր նաւարկութեան օրէնքն հաստատուելուց օրէն եւ ծովային մեծամեծ պատերազմներէն հետէ, նաւային շինութիւնք մի հրաշալի զարգացում էին ստացած։ Ուստի շահու համար էր որ, Ռուսիոյ դահլիճն որոշում տուեց 1754 եւ 1771 թուերին դաշնադրութիւնք կնքելու, որոնց զօրութեամբ Անկլիացիք շնորհ գտան իրբեւ ամենքէն աւելի մեծարուած ազգ ընդունելութիւն գտնել եւ նուազութիւն վայելել մասնաւոր մաքսերէ իրանց զանազան ձեռագործ ապրանքների համար։ Անկլիա՝ իր իշխանութեան ներքեւ ունէր Ռուսական վաճառականութեան դրեթէ կէտը եւ իր ձեռքովն էլ որ, Ռուսիա ամենէն աւելի շահաւոր էր դուրս գալի։ Անկլիական վաճառաքերութիւնք Ռուսիաում 77 հազար ոսկու բարձրացան 1702 թուին, 116,500 ոսկու, 1752 ին եւ 162 հազար ոսկու, 1780 թուին։ Ռուսաց վաճառատարութիւնք Անկլիաում հասան միեւնոյն տարիներում 124 հազար ոսկուց 460 հազար եւ 1 միլիօն 150 հազար անկլիական ոսկու։ Կշիռն ուրեմն Ռուսիոյ էր նպաստաւոր 7 էն 1 ի յարաբերութեամբ։ Մինչդեռ Ալեմանդը եւ Հոլլանդացիք որոնք իրբեւ վաճառական էին հաստատուում Ռուսիաում շատ համեմատօրէն եւ շատ տկար միջոցներով էին սկիզբ անում այն տեղ։ Լօնտօնի առաջին տները հաստատած ունէին Պետրսբուրկում եւ Մոսկուաում

այնպիսի տներ, որոնք իրանց գորաւոր դրամադրւոյ տիրապետում էին առուտրին վրայ: Ռուսական զլխաւոր բերքերը իրանց ձեռումն էին, մի քանիսը, ինչպէս երկաթը, առաւելաւորապէս կտաւը, կանեփի թէյը, չէր կարելի դուրս ածել ուրիշ ճամպով, հապա միայն Անկլիական տների ձեռքով: Այդ տներն էին հարաւային Եւրոպում այդ ապրանքները մատակարարողներն, որոնք վաճառատուութեան ամբողջում գտնուելով կշառքը այնքան աննպատ դուրս չէր գալի Անկլիոյ համար: Վերջապէս ծովային ձեռարհեստի օտաջադիւմութիւնը, որ չէր կարելի առանց Ռուսիոյ խաղ ապրանքներին, Մեծ Բրիտանիոյ համար մի մեծ փոխարինութիւն էր: Անկլիացիք, ոչինչ զանց չէին արած իրանց՝ սիրցնելու համար Ռուսաց եւ իրանք եղան երկարատեւ պայմանաժամեր եւ կանխիկ վճարմունք անելու սովորութիւնքը մօցնողները Ռուսիայում, մինչդեռ Հանսկականաց ժամանակէն՝ Ռուսիոյ հետ վաճառականութիւն կանխիկ վճարով էր լինում:

Վօլֆի հիւպատոսին օրինակը ցոյց է տալի Բրիտանական վաճառականաց ազդասիրութիւնն ու միաբանութիւնը: Այդ գարծակատարը, իր Պետրոսբուրգի հասնելու ժամանակ Եղիսարեթ Զարուհու վերջին տարիներում, տեսնում էր որ, Պրոսիոյ ձեռքումն է չուխա մատակարարելն Ռուսական բանակին: Նա անմիջապէս մտքումն է դնում իր երկրին եւ իր ազգին համար ճարել այդ շահաւոր առուտուրը: Ուրիշ միջոց կար ոչ՝ այդ բանում յաջողուելու. բաց ի անկիական չուխան աւելի աժան տալուց: Այդպէս էլ վարուեց Վօլֆի, առանց տնտեսողու (վարանելու) 200 հազար ռուբլի գոհեց իր նպատակին հասնելու համար, եւ հոտաւ էլ, միանգամ որ անկլիական այդ վաճառարեւութիւնն ապահովուեց, դինն էլ բարձրացաւ եւ շատ շուտով մնասը դուրս գալուց յետոյ մեծ չափ էլ եղաւ:

Անկլիացոցմէ յետոյ Հոլլանդացիք էին գալի, որոնց առուտուրը Ռուսիոյ հետ յիշուեց վերելք, դեռ մնում էր բան ման այդ ընկած առուտուրէն, մի հին սովորութեամբ, վոխաճակութեան ընթացքը կայսրութեան մէջ ամեն հրապարակներում զլխաւորապէս գեո. Ամուդէրսամի վրայ էր ուղղում:

Ֆրանսիոյ հետ էլ ուղղակի վաճառականութիւն քիչ միջ առաջ էլ գնացել կատարինէի ժամանակ, Հալբին ու Նանտ քաղաքները Գաղթական երկիրների արմտիք էին ուղարկում, նմանապէս նորաձեւութեան եւ զուգար համար առարկայներ: Բօրտօ եւ Մարսիլիա քաղաքները՝ զինի հարաւ ու մրգեր: Այդ վաճառարերութեանց ամբողջ գումարը Ռուսիայում, անց էջ կենում Ռուսական ապրանքների վաճառատարութեանց ամհողջ գումարէն Ֆրանսիական նաւգլուխ: Անկլիաէն եւ Հոլանդաէն յետոյ, Գերմանական ծովային հրապարակները, Լուրէքի, Համպուրկի, Դանցիկի, Բոտտօկի, Բրիմարի նաւերն էին երթ եւեկում ամենքէն աւելի Ռուսական նաւահանդիսաներում: Դրանք փոխանցական մի առոււտուր էին անում, Պրուսիա, Շուէտ եւ Դանիա վերջինն էին: Յամաքային վաճառականութիւն Շուէտի, Պոլոնիոյ, Հունգարիոյ եւ Դանուբեան երկիրների հետ քիչ մեծ էր քան ծովային վաճառականութիւն: Սակայն աճեց երբ Ռուս վաճառականք թոյլտուութիւն ստացան օտար երկիրներում ման գալ առեւտրական գործի համար եւ այդ բանում քաջալերուեցան: Ռուսները, որ մի գործունեայ պաշտօն ունեցան ցամաքային վաճառականութեան մէջ եւ իրանք էին դուրս տանողներն իրանց բերքեր վերեւը յիշուած քաղաքներում եւ այն տեղներէն էլ փոխարէնը ծախու առնողները, ուրեմն վաճառականութեան հոգին չէր այնքան պակսողն Ռուսիէն, որքան նաւային յարմարութիւնը, ինչպէս Սլաւեան աղբաց եւ ազանց մեծ մասէն, այդ մեկնութիւնն է տրւում իրանց յետամնացութեան նաւարկութեան արհեստում:

Ամերիկեան անկախութեան պատերազմը քիչ մնաց որ Անկլիոյ եւ Ռուսիոյ այնքան սերտ յարաբերութիւնքը խզէր: Զէնքը ձեռին չեղողութեան դրութիւնը այնքան ազդեցութիւն գործեց այդ ժամանակ միջազգային վաճառականութեան վրայ, որ մի քանի բացատրութիւն նրա ծագումի վրայ վայել է որ այս տեղ առաջ բերենք, պատճառ որ, Ռուսիան է ձեռք առնողը սկզբնարարութիւնը:

Արդէն Հանսականք այդ սկզբունքը հռչակած էին թէ՛ դրօշակը պաշտպանօղ է ապրանքը: Իրանք՝ առիթը պատահելիս՝ այդ սկզբունքը գորութեամբ էլ պահպանեցին: Երբ

Ամերիկա գտնուելուց յետոյ, ծովային վաճառականութիւնն աւելի տարածուեց այդ սկզբունքը լուռումունչ ամեն քաղաքակիրթ տէրութեանն ընդունուեց եւ ճանաչուեց իսկ մի քանիսէն, գլխաւորապէս Անկլիոյ կողմէն առեւտրական դաշնադրութեանց մէջ եւ առ հասարակ պատերազմի ժամանակ բռնուեց: Բայց տասնութերորդ դարու կիսէն սկսած Անկլիայից յաղթող Սպանիոյ եւ Ֆրանսիոյ կարծեցին թէ բոլորովին իրանց է յատկացել ծովերու վրայ բացարձակ գերիշխանութիւնը եւ սկսան մի հակառակ դրութեան հետեւիլ եւ գործադրել անգամ այդ գերիշխանութիւն մի ծայրագոյն բռնութեամբ: Երբ իրաց հիւսիսային Ամերիկու գաղթականաց աղատկացութիւն մի ընդհանուր պատերազմ բռնկեցուց, Անկլիայից պահանջեցին չեզոք նաւերէն երգում ուտելով արդարանալ թէ իրանց նաւերում բարձած ապրանքներն ամենեւին թշնամու սեպհականութիւն չէին:

Չէզոք տէրութեանց վաճառականութեան դէմ այդ եղած արգելքին բուն նպատակն էր չթողնել Ֆրանսիոյ եւ Սպանիոյ, որ հիւսիսային Ամերիկան՝ իրանց ծովային զինաւորութեան համար կարեւոր եղող նիւթեղէնքը ձեռք բերեն: Կատարինէ, որուն երկիրն այնքան մեծ չափ էր ձեռք բերում Եւրոպիոյ միւս տէրութեանց ծովային պատերազմներէն, 1780 թուին մի յայտագիր մատուց պատերազմող տէրութեանց, որ հինգ յօդուածի վրայ էր հաստատում չեզոք դրօշակի իրաւունքները: Ամենակարեւորն էր՝ թէ չեզոք դրօշակը պէտք էր պաշտպան կենար պատերազմող տէրութեանց հպատակներէն պատկանող ողջ ապրանքներէն՝ բացի պատերազմական մաքսէ փախուցածներէն, այսինքն, զէնք եւ պաշար: Ողջ տէրութիւնը փութացին խօստանալ իրանց հաւանութիւնը տալու այդ ընդհանուր շահուն համաձայն տրամադրութեանց: Անկլիա մտաբերեց որ հարկ էր մրրկին առջեւ թոյլ տալ: Բայց եւ այնպէս պաշտօնապէս հաւանութիւն ցոյց տալու զգոյշ կեցաւ: Չարուհին յատուկ յայտարարեց որ, զէնքը ձեռին չեզոքութեան նպատակն էր վաճառականութեան պաշտպանութիւնը եւ այդ մասին մի օրէնք էլ տուն տուեց, որ վաճառականաց յանձնաժողովին յանձնուեց ժողովրդին ծանուցանելու: Կատարինէ այդ ուղղութեան մի նշանաւոր

գործունէութեամբ հետեւեց նրանքն պարտական գլխաւորապէս չեզոք տէրութիւնք, նաւարկութեան ողջ ծովերուն վրայ ստացած վարդացողութիւնը Ամերիկու պատերազմին ժամանակ:

Ռուսիա միւս տէրութեանց էր մօտենում, քանի որ հեռանում էր Անկլիաէն, այդպէս էլ եղաւ, առանց հակառակըն ասելու, զէնքը ձեռքին չեզոքութեան ամենակարեւոր հետեւանքը ռուսական վաճառականութեան համար: Մինչդեռ վաճառականական դաշնադրութիւնք էին կնքում փոխադարձ վառնողութեան հիմքերի վրայ, ամենէն աւելի մեծարուած ազգի, չեզոքութեան հաւան կացող տէրութեանց մեծ մասին հետ, Անկլիոյ հետ կնքած դաշնադրութիւնը, որ 1786ին էր վերջացած, ամենեւին նորոգեց ոչ: Նմանապէս Չինաստանում, մուշտօկեղէնի առուտուրի պատճառով էլ իրար էին դպել եւ այդ բան դրութիւնը սրկացնելու վրայ էր, երբ Յրանոսիական յեղափոխութեան յանկարծ տրաքուելով՝ մի ուրիշ ուղղութիւն տուեց Ռուսիոյ քաղաքական եւ առեւտրական դրութեան: Կատարինէ, այդ մեծ չարժման ընթացքին եւ հետեւութեանց մէջ չատ մեծ պատճառներ դուռանցուկը մուցուկ անելու եւ նորէն առեւտրական դաշնադրութիւնքը նորոգելու Անկլիոյ հետ, կարելի է որ էլ աւելի նպաստուոր կերպով այդ տէրութեան միանալու, մի խօսքով, աւելի մօտեմտէն իրիտանական կառավարութեան հետ:

ՍԱՐԿՈՍ ԱՂԱԲԷԳԵԱՆՑ

ԶԻՆԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Անտարակոյս ընթերցողներս պիտի վարմացնեմ երբոր ըսեմ թէ Չինաստանի մէջ հայկական դաղթականութիւն մը կայ: Հայ գաղթականութիւններ ի Հնդկաստան ծանօթ են. բայց Չինայ մէջ առաջին անգամն է որ կը լուռ:

Այս վարմացումը ասլուութեան պիտի փոխուի եթէ աւելցնեմ թէ Չինաստանի գաղթականութիւնը Թուրքիոյ Հայոց

չափ բազմաթիւ է ու Պոլսոյ Հայոց չափ բազմաթիւ մաս մ'ալ կը բնակի ի Բէքին նոյն խակ Չինաստանի մայրաքաղաքին մէջ:

Ու երբ ըսեմ թէ այս Հայ դաղթականութեան ներքին ու ազգային գործերն ճիշդ մեզ պէս կամ քիչ փոփոխութեամբ սահմանադրութեամբ մը կը տնօրինեն, թէ հոն եւս Պարսիք մը եւ Աղգ. վարչութիւն մը, Երեսօր. ժողով մը ունինք, թէ Հայոց լեզուն կը խօսուի ու կը գրուի թէ եւ հայերն Չինական անուններ կը կրեն, թէ տեղական մասնուլ ու մասենադրութիւն մը կայ, թէ այդ Հայոց մէջ խելացի մարդիկ կը գտնուին ճիշտ այս տեղի նման, իրաւ է որ բոլոր ըսելիքներս աւարտած պիտի ըլլամ բայց ոչ ոք պիտի հաւատայ ինձ ու ամենքն պիտի ծիծաղին: Հիմակուընէ կերեւակայեմ թ երահաւատ ընթերցողներու յուզմունքը. — Կարելի՞ բան է որ Չինաստանի մէջ Հայեր ու բազմաթիւ Հայեր, Հայ դաղթականութիւն մը գտնուի ու տեղեկութիւն չունենանք պիտի գոչեն ամէն կողմէն: — Ոչ կատակ մ'է այս պիտի պատասխանէ ուրիշ մը բայց անախորժ կատակ մը քանի որ հայկական դաղթականութիւն մը ծաղու նիւթ կընտրէ: — Ինչ որ ալ ըլլայ ծիծաղելի է պիտի աւելցնէ երրորդ մը: Ծիծաղելի կամ ոչ, Չինաստանի մէջ բազմաթիւ Հայոց դաղթականութիւնը իրողութիւն մ'է. եթէ կանոնաւոր յարաբերութեանց պահասութիւնն չէր ծանօթացուցած վանոնք մեզ, սլաւոնացի մը չի կայ որ ասկէ վերջն ալ յարաբերութիւն չունենանք անոնց հետ: Բեքինի մէջ ազգային կեանքն Պոլսոյ կամ Թիֆլիզի Հայոց կեանքէն աւելի վառ ու փայլուն է:

Այս նոր Հայոց աշխարհն գտնելու համար պէտք չեղաւ ինձ ֆուլսպոսի նման յանձնօթն գիմել:

Իմ Հայ Չինացի բարեկամներէս Մեծ. Չիւս-չիի որ Բէքինի գիտնոց ժողովին անգամ է եւ տեղական ազգային գործոց լիովին հմուտ եւ որուն հետ թղթակցութեան մէջ եմ, իւր նամակներով պէտք եղած ծանօթութիւնները առաւ ինձ Չինաստանի Հայոց կեանքին նկատմամբ որով անոնց անգոյուլութեան կասկածներն բոլորովին կը ջրուին:

Ուստի որոշեցի հեռզհեռէ հրատարակութեան յանձնել Մեծ. Չիւս-չիի նամակներն որք կատարեալ լոյս կը սփռեն

եւ հետաքրքրական մանրամասնութիւններ կուտան այս ան-
ծանօթ գաղթականութեան վրայ :

Գ. ՋՈՂՐԱՊ

Ի՞նչ կ'ուզէք որ գրեմ' Զեզ մեր Հայոց վրայ, միթէ դուք
եւս Հայ չ'էք. Հայն՝ հոս ալ նոյնն է ինչ որ է ամենուրեք,
ճանճրացուցիչ հիւր մը որ կը կարծէ թէ բոլոր աշխարհ
զինքն ասպնջականելու համար ստեղծուած է քանի որ ի-
րեն յատուկ տեղ մը չ'ունի. որ նախադաս կը համարի
ուրիշի հոգերով գրազիլ քանի որ իրեն մտածելու այլ եւս
բան մը մնացած չ'է. որ աշխարհի գործերը կը տնօրի-
նէ քանի որ իրենները կարգադրելու բազմը չ'ունի. որ եւ
ոչ մէկ տեղացի է ու ամեն տեղ կը գտնուի. որ ամեն
լեզու կը խօսի քանի որ իրենը հասկցող չի կայ. որ
այլոց հետ կը վաստակի, կը ժպտի, կը ցաւակցի ու կ'ար-
տասուէ, անշուշտ թողլով սերիշներուն որ նոքա ալ իւր վը-
րայ արտասուեն. որ ազատութիւնը, հաւասարութիւնը, եղ-
բայութիւնը կը սիրէ քանի որ աշխարհ կը սնդէ թէ ասոնք
լաւ բաներ են. տկարին բարեկամ՝ քանի որ չոր մազթան-
քէ զատ ուրիշ կերպով անոր օգնութեան չի կրնար հասնիլ.
բռնաւորին թշնամի՝ զոր պառաւ կնկան մը սէս անիծելէ ու-
րիշ բան չըներ. որ իւր ասքրած մթնալորտին գիտէ յարմարիլ
քանի որ մթնալորտը իրեն չի յարմարի. որ ամեն տալաւորու-
թիւն կ'ընդունի եւ կ'անդրադարձնէ. կատարեալ մեղրամու-
մէ մարդ որու վրայ իրեն հետ կենակցող ամեն ազգ՝ իւր կը-
նիքը կը թողու միութեանց ու առաքինութեանցը հետ, վեր-
ջասիցն մարդկային ազգին լքեալ աներես ու անառակ մէկ
դաւակը որ կը մաքսուի բազմին եւ մարդոց դէմ որ զինքը
աւելորդ արարած մը կը դաւանին. որ ի գուր կ'աշխատի ան-
հետանալու երկրիս երեսնէն կամ հանդստեան վայր մը գլու-
նելու հոն, միշտ չփոթած, միշտ անհանգիստ, միշտ զուարթ
ու կատարեալպէս անտարբեր ու փիլիսոփայ էակ մը վար-
դապետին քարոզին դէմը ինչպէս կանանց անհաւատարմու-
թեանցը առջեւ :

Բեքինի գրական կեանքը կը բաժնուի երեք գաստիա-
րակներու մէջ որք ճառ խօսակով կ'իշխեն անհանդուրս ժո-

զովրդեան մը վրայ՝ որ ասոնց կ'ուկնդրէ ինչպէս ասլաճ եւ-
րոպայի մը Մօրման քարուղիէն մը խրատներուն:

Դիւանագիտական օրինաց համաձայն խմբագրուած է դաշ-
նագրութիւն մը՝ յարակից ու փոխադարձ շահերու վրայ հիմ-
նուած, ինչպէս կ'ըսեն քաղաքագէտք, այս երեք մտային
աշխարհի ինքնակալաց կայսրութիւնները կը սահմանէ. հաս-
տատելով *modus vivendi* մը, որ յարուցուելիք վէճ չի թո-
ղուր մէջ տեղ եւ այս կերպով կը ջրէ այն սխալ համոզումը՝
որով պատերազմը ընկերական կենաց անհրաժեշտ պայման-
ներէն մին կը համարուի:

Մեր վարժապետներէն անմիջապէս վերջ եւ պարզ մահկա-
նացունէրէ անմիջապէս առաջ կիներն կուգան տիրապետա-
կան միջոցնց մէջ, նայն իսկ դրական ասպարէզին մէջ:

Մեր կանայք՝ փոքրիկ ունին դտք ու մեծ ունին գլուխ,
նեղ ու բարակ աչք ու շատ խոստացող տկնորի. անոյշ բե-
րան ու կծու լեզու, հեշտալուր ձայն ու խաբերայ խօսքեր.
սոհմանափակ միտք ու անսահման սլահանջումներ:

Կանացի հրապուրանաց անդիմադրելի զօրութիւնը եւ այն
քաղաքավարութիւնը որ ի բնէ ամեն Զինահայու յատուկ է,
բարեբաղդարար անտանելի չի դարձներ մեր գեղութեանց
լուծը եւ յօժարակամ կը ճանչնանք գերիշխանութիւն մը զոր
մեր մեծագոր կայսրութիւնն ի գուր կը պահանջէ Թօնքէնի
համար:

Ալգեցութեանց կարգու խօսելով կիներէն վերջը կ'ուգան
մեր լրագիրները. հասարակաց կարծեաց այս ինքնակոչ ներ-
կնցացուցիչներն՝ սովորական մահկանացուներէն սա տարբե-
րութիւնն ունին որ նախ կը մկրտուին եւ յետոյ կը ծնին, կը
մեծնան, կ'ամուսնանան, հասարակաց շահերը սլաշտպանե-
լու կը ձեռնարկեն ու իրենցը սլաշտպանելու հազիւ կը յա-
ջողին ու բազմարգիւն այլ կարճատեւ կեանքէ մը վերջը կը
վախճանին իրենց ծաղիկ հասակին մէջ անբուժելի հիւան-
դութենէ մը (զոր բժիշկները լրագրաց համար համաճարակ
կը վճեն) ի խոր սուգ եւ յանմոխիւսար կսկիծ համակելով
բոլոր ցրուիչներն, դրաշարներն, տպագրիչներն, թղթավա-
ճատներն այլ մանաւանդ բաժանորդներն որք այս առթիւ
կանխավճարի անպատեհութիւններն անգամ մը եւս կը հառ-
ատեն:

Բայց ինչ որ ալ չըլլայ սա ճշմարիտ է որ լրագրութիւնը յառաջագիմելու վրայ է մեր մէջ. մասնաւոր թղթակից ուղարկելու նախաձեռնութիւնն հզօր ապացոյց մ'է այս մասին :

Ընդվայր պիտի առարկեն թէ թղթակից-խմբագրի պաշտօնն կրկնապէս նուիրական է ըստ որում հեռաւորութիւնն անկարելի դարձնելով լրոյն ճշգրութիւնն ստուգել, ընթերցողն՝ թղթակցին պարկեշտութիւնն ու ճշմարտութեամբութիւնն ունի միայն գրաւտկան, թէ այդ ճանապարհորդ թղթակցին առջոյն երեսը ամօթոյ զգացման դէմ քանիցս անխափանց մնացած է, որպէս մեր Բէքինի նուարանին մէջ խորտակուլ գրահաւորն յուսանք որ պիտի մնայ Ֆրանսական գնաւկներու դէմ, թէ ծանրաբեռնեալ՝ ոչ Պուալօյի փայտահատին պէս փայտերով ու տարիներով միայն այլ այնպիսի անցեալով որ պատժական դատարանին ուղին կը զիւրացնէ, այդ թղթակցին երեսին սեւը բնական թէ վերջէն հաւաքուած մուրերէն ներկուած լինելն խնդրոյ նիւթ է, թէ փորձառութեանց տէր ըլլալէ վերջը՝ պարագային յարմար սուտեր միեւնոյն յաջողութեամբ կրնայ գրուիլ Բէքինէն կամ Վաղարշապատէն :

Այս ամենը պարտաւ զանգատներ են միայն. սուտը ճշմարտին աղն է՝ ըսած է մեծանուն փիլիսոփայ մը որոյ անունը կորսնցուցած եմ. եւ յիրաւի չարունակ ճշմարտութեան անձ մը անտանելի խօսակից մ'է. թղթակցին պարտականութեանց առաջինն է իւր ընթերցողներն գոհ ընել եւ ես նախամեծար կը համարիմ ուրախագիթ սուտ մը ողբալի ճշմարտութեանէ մը :

Եթէ լրագրաց թղթակիցք սուտեր կը չինեն, պատճառն այն է որ դառն փորձառութեանէ մը վերջը որ քիչ մնաց խեղճերը առանց ընթերցողի պիտի թողուր, թղթակիցք ալ պարտաւորեցան Բրուտտի նման գոչել, «ս'ով ճշմարտութիւն, դու բաւ մ'ես միայն » : (1)

Բէքին .

(1) Պիտի շարունակուի :

ԱԶԳԱՅԻՆ ՆՇԽԱՐԲ

Գերաշնորհ Մկրեան՝ երկցս որդեկորոյս վշտակիր ու խաղակիր Ս. Հայրն, — ում ի խորոց սրտի ցաւակից կ'ըլլանք այն դառն կորստեան համար, զոր վերջին անգամ ըրաւ վաղահաս մահուամբն իր ծաղկահասակ ու ծաղկահոգեակ զըստեր՝ նորապսակ Տիկին Համապիւռ Մ. Տէօքմէճեանի, — նամակաւ մը՝ զոր ստորեւ կը հրատարակենք մասամբ՝ կողարկէ մեզ Ազգային նշխարք տնունով իր «Երեսուն տարիներէ ի վեր հաւաքած Ազգային ու Բանաստեղծական Նիւթոյ վրայ ձեռագիր հատուածներէն երկուքն, որք եթէ ընդունելութիւն դառնն, պիտի հաւանի հետզհետէ հանդիսիս առաքել մնացեալ նշխարներն»։

Երկրագունքի Տնօրէնութիւնն հաճութեամբ ու շնորհակալութեամբ կը հրատարակէ սոյն հատուածներն եւ պիտի հրատարակէ մնացեալներն ալ՝ եթէ բանաւէր ու հայրենասէր քահանայն յանձնէ մեզ զայնս, սուանց սակայն Գեր. Մկրեան Հօր հետ հաւաաւորութէ՝ Ազգային նշխարքն ընդհանուր ընդունելութեան պիտ' արժանանան։ Այլ եթէ հանրութեան կողմէն ըստ արժանւոյն նոքա չը գնահատուին, պիտի գտնուին հագուազիւտ ազգայինք՝ որք յատուկ ուշադրութեամբ եւ երկիւղածութեամբ դրեթէ պիտի վերժանեն ու կրկին վերժանեն այդ հատուածներն, որոյէս այսօր Արեւելեան մարտիկին անձնիւր թուոյն մէջ անհամբերութեամբ կը սպասեն տեսնել Գերաշնորհ Գարեգին Վարդապետ Սրուանձտեանցի Հաւաքածոյքն։ Այսպիսի հաւաքածոյք, որք անստարակոյս ազգային արդի Քնարին արտադրութեանց քով կը նսեմանան եւ այդ պատճառաւ իսկ չեն արժանանար հանրային համակրութեան, օր մը սակայն նիւթ պիտի մատակարարեն լիակատար ազգային մատենադրական պատմութեան մը՝ նոր ըլլա սփռելով ընդհանուր ազգային պատմութեան ալ վրայ։ Հայութեան անշան ծառայութիւն մը չեն մատուցաներ ուրեմն այն բարոյական բեկորներու բարենուէր հաւաքիչք, որք գարաւոր աւերակներու կամ տարեւոր փոյններու ներքեւէն ի ըլլա կը հանեն մեր ազգային դրական անգին նշխարներն. եւ Հայութեան — ու

Գիտութեան — անտարակոյս կ'արժանանան այն Հանդէսը, որք՝ յարգ ընծայելով բանասիրական հնութեանց՝ կը տալա-
գրեն պայնս, ի հեծուկս այն ընթերցողաց՝ որք նախամեծար
կը համարէին ընթեռնուէ Արեւելեան մաւրաշի կամ Երկրագործի
մէջ Վիքդօռ Խւիօէն ու Լամաուդինէն թարգմանութիւններ
քան հին ու նոր ազգային բանաստեղծութիւններ:

Ասիական ընկերութեան հրատարակութիւն եւ հայրենա-
նուէր եկեղեցականի մը հիմնարկութիւն, այս Հանդէսն յա-
ւէտ կը փոռասիրէ բովանդակել Հայ սրտերու պեղմունքն
ու Հայ մտաց դոյաբերութիւնքն, որքան անփառունակ ալ
եւ անփայլ լինին դոքա: Սոյն յայտարարութեամբ անշուշտ
հակադրութիւն մը յայտնած չենք ըլլար Արեւմտեան մատե-
նագրութեանց նկատմամբ, ոյց մշակումն այնքան կը հրա-
հանգէ մեր միտքն ու կը փափկացնէ մեր ճաշակն. ընդհա-
կառակն. եւ թո՛ղ չը խրաչին այն փափուկ գրիչք, որք Հան-
գիսիս համար գերազանց թարգմանութիւն մը կը պատրաս-
տէին Ալֆոնտ օր Միւսէէն կամ Էմիլ Լիդօէէն. Երկրագործ
յօժարութեամբ պիտ' ընդունի պայնս, որովհետեւ ոչ ոք ի
մէնջ կրնայ յաւակնիլ թէ Գիշերակց «աւաղելի» հեղինակին
պիտի հաւասարի բանաստեղծութեան մէջ, եւ Գրական Ի-
մասնատնիւրութեան Հանդէսին ողբացեալ խմբագրապետին՝
Խմբատարութեան մէջ: Երբեք Երկրագործն անտարբեր ու
դռնփակ չէ մարդկային մտաց հրաշակերտ արտադրութեանց՝
որք ո՛յլ երկնից ներքեւ են ծնունդ առած. միայն թէ՛ մա-
նաւանդ ազգային Հանդէս մ'ըլլալ կը տենչայ Հանդէսն
Ասիական ընկերութեան. եւ ձեռնհաս ազգայնոց թանկագին
աջակցութեամբ նա կը յուսայ հասնիլ իր տենչանաց լրացման:

Սնդամ մ'ալ ուրեմն շնորհակալութիւն կը յայտնենք առ
ազգասէր ու բանասէր Միլեան Հայրն, որ, երբ հաւատա-
ցելոց հոգիներուն մէջն առաքինաբար կը հաւաքէ մեղաց
ու մուլութեանց որոմներն՝ ի ծով անդր նետելու համար պայնս,
Հայ մատենագրարանաց մէջն ալ ազգասիրաբար կը հաւաքէ
եւ՝ իր հօր ու հայրենասիրի արտասուօք ցողաթո՛ւրմ՝ Երկ-
րագործին մէջ կը ցանէ վաղեմաբոյր ծաղիկներն հին ազ-
գային մատենագրութեան:

Աւասիկ Գերաշնորհ Տ. Յովհաննէս Հօր օրհնաբեր գրոյն

վերջին մասն. առաջին մասն նուիրուած էր բաղդատու-
թեան անցեալ տարուան եւ այս տարուան Երկրագոյնին,
եւ կարի յոյժ այս տարուան նախատաւոր մեզ թուելով այդ
բաղդատութիւնն՝ ընթերցմամբն եւեթ շատացանք նամակին
այդ մասին.

« Երկու տաղաչափութիւն պիտի ստանաք այժմ,
« զորս հանած եմ մի աղճատեալ եւ գլխի՛ք անընթեռնի
« ձեռագիր գրքոյկէ, ուղղելով միայն շատ յայտնի տառա-
« սխալներն, եւ ա զիրն օ փոխարկելով ըստ այժմու ընկալ-
« եալ սովորութեան, եւ դժուարահասկանալի բառերու վրայ
« ծանօթագրութեամբ իմ թուիքն աւելցունելով:

« Եւ կը յուսամ թէ մեր ազգային բանասէրք պիտի կարե-
« նան օգտիլ այսպիսի քիչ-շատ հնութիւն ունեցող Ազգային
« նշխարներէ, ուր երբեմն ծածկեալ գանձեր կը գտնուին
« մեր լեզուին եւ սրտմութեան վերաբերեալ, եւ զայս
« քաղցր է ինձ որոճալ իբրեւ միայնակ զբօսանք սփոփանաց
« ի յարտուել վշտակրութեանս . . . »

« Խաչակիր քահանայ Հայոց ՏՈՎՆ. Կ. ՄԿՐԵԱՆ »

Ս.

ՏԱՂ ԵՒ ԳՈՎԱՍՏԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՒՈՅ ԶՈՐ ԱՍՏԵԱԼ Է

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՎԱՐԳԱՊԵՏԷ

Կ. Մկրտչյան / 1892 425

Ես Յովհաննէս՝ Հոգւով տրեար

Եւ վարդապետ երկիր օտար,

Կամիմ գովել ըզհաւք հաւասար

Ուրախութիւն մարդկան համար:

Քաջ արծիւին նըման չի կայր

Ուրիցն՝ ի վար կու սառնչար⁽¹⁾,

Լաւք⁽²⁾ սասանին հաւք հաւասար

Լաղըստրեօնք⁽³⁾ վարի⁽⁴⁾ ոչխար:

(1). Սառնչալ՝ արդեօք սառի նման կու ծփա՞յր. — (2). Ինձ թուի թէ
այս բառ պարսի լինել լորք պրոքրոճիւն. — (3). Նապաստկոնք. — (4).

- 3 Արծիւքն դայր ստորնչալէն
 Ի ան⁵ լերանց բարձանցն ի վար
 Այնէր⁶ զարկսն ու կշտանար
 Եւեր նստեր ի բարձր քար:
- 4 Արմաւըն⁷ մեծ իրան⁸ հունար⁹
 Երթար ծովուն ատակն ի վայր
 Մեծ փայտ սունուր ու բարձրանար
 Լիբանանու լեռնէն ի վայր:
- 5 Անկղըն խելօք ու խիտ խիկար
 Նայ զմեռնելու մարդն խնանար
 Ո՛վ որ ի նայ կու հոտոտար
 Նայ հոտն դայր Մուշու ամբար:
- 6 Արօսըն¹⁰ մեծն էր զերթ ոչխար
 Ինքն ի դաշտերն ի ման¹¹ կուգար,
 Երբ կու թըռչէր ինք ցած կերթար
 Զեդ¹² գէր մարդու հեւքըն կուգար:
- 7 Շըլիքն ու կուրծքն էր դարի վար
 Փետուրն ամեն զըմբութ¹³ ու լալ¹⁴
 Լուրջ¹⁵ ու կապուտ ծիրան կուտայր
 Ի գուն սկիւյ արծաթափայլ:
- 8 Սագն ի արօտ երթար ու գայր
 Զերթ ըզ պաղրէ¹⁶ կամ գերդ ոչխար,
 Սողոց¹⁷ ունէր զերդ դանկըրար¹⁸
 Երբ գողըն գայր թեզ¹⁹ խնանար:
- Հաւ սիրամարքն երթայր կամկար²⁰
 Ի գլուխն երեք փետուր սրայծառ
 Երեք ժեռէն²¹ որպէս գոհար
 Ոսկիաճոյլ մարգարտաշար:

Վայրի. — (5). Ի յայն. — (6). Ընէր, զարկսն՝ որ թուի նշանակել՝ զարկած, ճն. վարկուծ բառի նշանակութեամբ, որ է հարուած. — (7). Փիւնիկ հաւն. — (8). Իւրեան. — (9). Հիւնեք մնարք. — (10). Թուշուն արագի չափ. — (11). Ման գալ, շրջիլ. — (12). Զեդ, գերթ, պէս՝ նման. — (13). Զիւմիւր՝ գմբուխս. — (14). Սուսակն քար. — (15). Բաց կապուց գոյն. — (16). Պախրէ՝ եզ, կով. — (17). Սողոց. — (8). Թուի՝ դանակ շինող. — (19). Եուս. — (20). Կամսց կամսց նագիլով. — (21). Կեռ՝ անդ՝ ցցում. —

- 10 Թե վեր²² ամեն ուն ու կուհար²³
 Ձինչ զարեգալն որ դայր 'ի մայր
 Աքին²⁴ կանաչ կարմիր դուն տայր
 Ձինչ երկնից դոտին կամար:
- 11 Երբ կու թըռչէր ինքն կու փայլէր
 Ձինչ որ լուսինն որ լուսին²⁵ կու տայր
 Ի վերայ սաիցն որ կու հայէր
 Լուք²⁶ փոշխման ի վայր մնար:
- 12 Արտուտ ի կուս²⁷ թաճկատար
 Առաւօտուն շուտ զարթենար
 Ինք անդադար փառաբանէր
 Քրիստոս որ եօթն երկինքըն կայր:
- 13 Սունդուր²⁸ բազէն երբ բարձրանար
 Իւր շուքն ի ջուրն երեւենար
 Գիտնար թէ հաւեր կու դնար
 Ինջուր²⁹ խեղթէր ի ջուրն ի վար:
- 14 Շահէն բազան էր շահարար
 Ինքն ի մեծաց դարբաս կենար
 Որ տեղ ազոր³⁰ սլարսն կենար
 Ի վեր բազկին ինքըն շուրջ դայր:
- 15 Ուրուրն աւանէր³¹ զերթ թաթար
 Շէնըն մըանուր զի վախենայր
 Առնուր ըզհաւին ձագն ու դնար.
 Թէպէտ հազար մարդ կար ի հար³²:
- 16 Գայլադուռն էր խիստ խիկար
 Ձգէն³³ տեսնար ուրախանար
 Ձլըծ վարներուն հացըն տանէր
 Լըծ վարքն անօթի ի վայր մնար:
- 17 Ագուռն ի մեծ Տապանըն կայր
 Երբ ջրհեղն կու ծփայր

(²²). Թեւ խաւսս. — (²³). Գոհար. — (²⁴). Ագի՛ պոչ. — (²⁵). Լոյս. — (²⁶).
 Լոկ. — (²⁷). Երեւի այսպէս նշանակէ՝ կռնակին վրայէ քեքեմ թագ ունէր.
 — (²⁸). Բառ Տձ. ազգ ինչ բազէի. — (²⁹). Իջնուր՝ իջանէր. — (³⁰). Ազուր.
 — (³¹). Թուի նշանակէ հաւանէր կամ աւաչէր որ նշանակէ եղանակել. —
 (³²). Ի սես. — (³³). Լէշ. —

Ի դուռ ելաւ կապրի համար
 Զանէ՛ծքն ի յառ³⁴ յեա չի դարձաւ
 18 Այս կեանքս ի ծով նըման
 Ու մարդիքս ի ներքս կու լուղան
 Մարմինս է ի նաւ նըման
 Հոգիս դանձ է անմահական,
 19 Միտքս է նաւավար ճարտար
 Որ հանէ զցամաքն յերեւան
 Աւաղ թէ կտարի այս նաւս
 Մենք ի վար մնամք փաշխան³⁵ :

ԲԱԺԱՆՈՒՄՆ ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՆ

28. Բաղադրութիւն աշխատութեան (combinaison du travail).
 — Այժմ կը աւանդեմ բոլոր այն առարկաները, որք մէն մի մարդոյ առանձին մի արուեստ ունեւէն կը ծագին: Սա աշխատութեան բաժանում կը կոչուի, զի գործը բազմաթիւ տարրեր գործողութեանց կը բաժնուի, գէթ նա սլառճառ կը լինի որ մարդիկ միմեանց օգնեն եւ որ ընկերակցութեամբ չինեն միեւնոյն ապրանքներն: Այսպէս, մի զիրք երեւան հանելոյ համար բազմաթիւ արուեստներ միմեանց պարտին օգնել. ծուլիչք տառերն հը թափեն, մեքենագործք տպագրական մամուլը կը չինեն, մէկ կողմէն թուղթ, միւսէն մեղան կը սլառարաստուի, տպագրողք գործն կը վարեն, հեղինակն ձեռագիրը կուտայ, գրաշարք տառերը կը չինեն, ուղղիչը փորձերն կը սրբագրէ, մամուլարք տպեալ թերթերն կը բառնան: Յետոյ կուգան կազմարարք, դրավաճառք, առանց հաշուելոյ մեծաթիւ փոքրիկ արուեստներն, որք զըլխաւոր արուեստից պէտք եղած գործիներն կը հայթայթեն: Բնկերութիւնն այսպէս խիստ բազմաթիւն մի մեքենայի նմանի, բազմաթիւ փոքրիկ տնիւներէ բաղկացեալ, որոց մէն

(34). Էառ. — (35). Վերջին երկու տող քանքս արժեն քան զամբողջ տաղս հեղինակիս, իբր ճշգրիտ եւ համառօտ նկարագիր կենաց մարդոյ:

մին կը շարժի եւ անրնդհատ միեւնոյն գործն կը կրկնէ:

Ահա ինչ որ կարեւոր թաղանթաւն կազմաւորութիւն (organisation compexe). տարրեր անձք, տարրեր նաեւ արուեստք, որք համերաշխք են միմեանց եւ որք ամենեքին մի եւնոյն վերջնական արդեանն կը նպաստեն:

Պէտք է նկատել թէ՛ ոչ որ կը գծէ այս բաժանումներն, աւելին կայ, քիչ անձինք կան՝ որք գիտեն թէ, քանի արուեստներ կան, եւ թէ ինչպէս միմեանց կ'օժանդակեն: Աւնուազն երեսուն եւ վեց տեսակ դործաւորք պէտք են մի դաշնակի մասունքն շինելոյ եւ զոննք կարգաւորելոյ համար. քառասուն տեսակ արուեստք կաջակցին մի ժամուոյցի շինութեան. բամբակի աշխատութեան մէջ հարիւրէ աւելի տարրեր գրաւումներ կան:

Ստէպ նոր արուեստք կը հնարուին, նամանաւանդ մի նոր գիւտէ վերջը: Այսպէս աւնուազն տասն եւ վեց տեսակ արուեստք կ'զբաղին ի լուսանկարի կամ լուսանկարի պէտք եղած իրերն շինելոյ համար: Երկաթուղիք բազմաթիւ գրաւումներ հնարեցին որք յիսուն տարիներ տալ ընաւ գոյութիւն չունէին: Զանոնք հնարելոյ եւ արտօնելոյ համար ընաւ խորհրդարանին եւ ոչ մի վճռոյն հարկ չկայ: Օրէնքը անկարող է արուեստից թիւը եւ նոցա մին միոյն մէջ մանող անձանց թիւը որոշելոյ, քանզի եւ ոչ մէկը տղապայ պէտքերը կարէ զուշակել: Այս բաներն տեսակ մի ընկերային ընտրութեամբ կարգի կը դրուին: Սակայն մարդ աշխատութեան ոյն տեսակն կ'ստանձնէ՝ որ իւրեան յարմարագոյնն է, եւ իւր ժամանակն չահաւորագոյն ընող կը թուի:

Աշխատութեան մի այլ տեսակ բազաւորութիւն ալ, բայց բոլորովին տարրեր, կը հաստատուի, յորժամ մարդիկ կ'օգնեն միմեանց միեւնոյն աշխատութիւնն կատարելոյ համար, այսպէս նաւաստիք քարչելով միեւնոյն պարանը կը միաւորեն զիւրեանց աշխատութիւնը: Նոյն բանն տեղի կ'ունենայ նաեւ երբ մի եւ նոյն սանդուղն կը տանին, կամ մի եւ նոյն նաւակին թիւերն կը քարչեն, եւ այլն: Այս պարագային մէջ պարզ միաւորութիւն կայ կտան, զի մարդիկ մի եւ նոյն տեսակ աշխատութիւնն կը կատարեն: Յորժամ ընդ հակառակն տարրեր գործողութիւնք կատարել ունին, յայնժամ

կասեն թէ թագմանսն միաւորութիւն կայ, ինչպէս երբ մի մարդ գնդասեղի մը ծայրն շինէ, եւ մի ուրիշ նորա գլուխը: Մի շոգեհաւի մէջ թէ պարզ եւ թէ բաղադրեալ միաւորութիւն կայ:

Երբ բաղմամբիւ նաւաստիք մի եւ նոյն անուորդին (cabstan) աշխատին միաւորութիւնն պարզ է, սրովհետեւ ամենեքին մի եւ նոյն գործն կը կատարեն: Սակայն նաւաստեան, իւր վախանորդ զեկալարքն, ատաղձագործը, նաւաստապետը, խոհարարը, բաղադրեալ միաւորութեամբ կաշխատին, սակայն տարբեր ատօմանաւոր սելայք մասնաւոր պարտականութիւններ ունին կատարելոյ, ուստի եւ միաւորութիւնն բաղադրեալ է: Այն մարդիկն որք այսպէս միմեանց կ'օգնեն ընդհանրապէս կարող են շատ առաւել աշխատութիւն կատարելոյ, քան եթէ առանձինն աշխատէին:

29. Առաջիկայիս աշխատութեան թաժանման դեմ:—Անտարակոյս այսօր քաղաքակիրթ աշխարհաց մէջ տեղի ունեցած աշխատութեան մեծ բաժանումն մի քանի անպատեհութիւնք յառաջ կուգան, որք սակայն բնաւ չեն կարող բաղդատուիլ ի նմանէ ծագած այն ամենամեծ շահուց զորս կը վայելեմք, բայց եւ այնպէս այդ անպատեհութիւնքն ի ստորեւ պիտի թուեմք:

Նոյն թէ՛ աշխատութեան թաժանումն անհասին կարողութիւնն սահմանաւորելոյ եւ այն սահմանցնելոյ կը ձիփ: Թէ անհատն այնքան շարունակօրէն մի եւ նոյն տեսակի գործն կանէ, որ ժամանակ չունենար այլ եւս միւսներն ուսումնասիրելոյ եւ ի գործ դնելոյ, եւ թէ մի մարդ «բոտ ասացուածոյն» այլ եւս մի գնդասեղի մէկ տասներորդ մասն միայն կարժէ, այսինքն թէ մարդիկ կան որք, զորօրինակ, միայն գնդասեղի գլուխներ շինել գիտեն: Հսովմայեցիք կասէին «Ne sutor ultra crepidem», կոշիկաբարն կոշիկէ վեր չեղլէ: Եթէ մարդ մի որ միայն գնդասեղ համ կաշիի շինելոյ վարժուած է, Ամերիկայի Far-West նահանգաց մէջ գտնուի, գաղթականէ մը պահանջուած բոլոր տաժանելի աշխատութեանց խիստ անյարմար պիտի լինի: Նորվեգիացի կամ Շուեդացի խեղճ գիւղացին, առաջի տեսութեամբ նուազ իմաստուն կը թուի, կարէ գիւր տունն շինել, հերկել, դիւր եր-

կիրն , խնամեւ զիւր կին , եւ առաւել կամ նուազ լաւ կեր-
տով շինեւ զիւր սայլերն , դործիներն եւ կահ կարասիքն :
Մինչեւ իսկ վայրի Հնգիկն շատ աւելի կարող է ամայի երկ-
րի մը մէջ զիւր պէտքերն հոգալոյ քան զխառն մի մեքենա-
գէտ :

Պ. ՆԱԿԱՐԻՉ

ԱՌ ՈՐՍ ՈՉ ԵՒՍ ԵՆ

Վնյ ձեզ, մեռեալք. մարեցաւ արեւուն լոյս ձեր համար.
Փակեցիք դուք ձեր աչեր երբին դէմ լուսավառ.
Նրդերու դէմ եւ այգուն հոգեպարար մեղեղեաց
Ձեր ականջները խրցիք: Վնյ ձեզ. քերէս, երկնապաց
Սիրոյ քերէս չորացան, կործան անկաւ ի յերկիր:
Բազումք ի ձէնջ ունէին պայծառ ճակատ լուսալիր,
Եւ ապաժամ գրկեցին սեւ սեւ հոգերն անհամբոյր.
Բազումք վարսեր ունէին գեղեցկահեր, մեկաբոյր.
Աչիւնք աղբուր, գեղայտն եւ նայեացներ երկնային,
Հուրոյ հասակ նրբաւորս. եւ այլք լեզու ունէին
Մեղրածորան, իմաստուն եւ քափփիչ վեհերու,
Բառեր որ իբր ի յերկնից իջնէին ցոյ կենսասու.
Ոմանք ժրպիս ազդական որ հոգւոց մէջ սփռէր լոյս,
Ձերդ մրբութեանց մէջ խորին յանկարծածագ արեալոյս:
Վնյ ձեզ. քերէս յաշխարհի տակունին դեր մ'ունէիք,
Դեր մի հրգօր, օգտանուէր, եւ վաղ եղամ դասալիք:
Թերէս պայծառ, հոյսէն պիտ' եղնէիք օրինակ
Ձոր դժուարաւ իսկ ջնջէր ամենաջինջ ժամանակ,
Կամ սասակիչ գրքառաս անիրաւին եւ չարին,
Որոց յաղթել դիւստունչ հոգւոց լինէր դժուարին.
Թերէս արի, անյողոզող արդարութեան շահասակ,
Ոյց չը պիտ' մոռացուէր բընաւ վրսեմ յիշատակ:
Եւ անկաւ դուք բազում այն է՝ զի մահուամբ վաղահաս,
Բազում այն է՝ զի վարդեր որ դեռ կոկոն են տրաւ,
Մինչեւ փքրած ձեր հանճար ոյր նշմարել էր դիւրին

Շառաւիղներ գերանցող զերդ խուն բոցեր ու մարին :
Այո, անկաւ եւ բընաւ մեզ չը տուիք պատասխան ,
երբ ձեզ այնքան հարցումներ դողդոջ շուրթեր մեր հարցան .
Իբրեւ թէ մեզ դէմ ցաւած լինէր տեսնուի մեր հոգին
Կամ թէ ի վեր երբ ելած՝ էին փառէր կարողին,
Այլ եւս լինէր անհրնար ի վայր հայիլ այս առ մեզ
Եւ նախադին դրժընդակ լինէր սուրուն մարդկան տես:—

* * *

Այլ երանի՜ ձեզ, մեռեալք, այո, երկնս երանի .
Ձի վերապաց դէպ յԱնհուն գնացիք բեռով հոլանի .
Ձի գրկեցիք զոր անհառ եւ անծառօքն է մարդկան,
Ձոր իմանալ վայրապար պիտի ճգնին յաւիտեան :
Երանի՜ ձեզ. զի զերծաւ կենաց զխառն տեսնելն
Եւ մտնելնայ, անիծեալ այս վաս կռուոյն զոր զինեն
Կրթից, փառաց մոլորքիւն, շահ, խոխոսութիւն անպատկառ,
Նախանձ եւ հեռ, չարութիւն եւ ետութիւն ապկար .
Ձի ոչ միթէ քօթափել է մահ մի լուծ դրժընդակ .
Ո՞չ ապաւէն անհամար լուսաւորաց այդ բանակ,
Ձոր առաւիր քննեցին եւ զոր հարցնենք վայրապար,
Անխոնջ, անհուն ուղեւորք ոյր վերջ չունի առապար,
Որ անսանձան մի կասակ զոգցես խնդան մեր գլխոյն,
Թափառայած բռնուններ ոյց չը գիտես ուր է բոյն,
Ո՞չ ապաւէն այդ աստղեր, թէպէտ աստն մեզ ոչինչ ,
Հաւանութեան մի սկնարկ առնեն թէ այդ կամար ջինջ,
Թէ այդ անհուն, թէ այդ վիհն ամենեւին չէ քափուր
Յայն Աստուծոյ զոր մոռնալ պիտի ջանանք մեք ի զուր,
Թէ բարձրագոյն եւ ազատ կենաց մի մասն է այս կեանք .
Թէ Յաւիտեանն ում այնչափ վերն փափագով մեք անձկանք,
Ձէ, չէ այլ ինչ բայց միակ եւ իրական էութիւն
Ոյր մի անուշն է աշխարհ, անուշ սուղ, այլ գերագոյն . . . :
Երանի՜ ձեզ. զի սլացաւ եւ մերձեցաւ Խորհուրդին
Եւ փառեցաւ բզնովաւ, առիք համբոյրն այն անգին .
Եւ մոռացաւ այն միտքեր եւ դառնութիւնքն արտաքին
Ձոր կոյր կարիք, զրգէտ կիրք եւ տարութիւն ողորմ, նէք,
Կուտակեցին ի նախաս առաւելի մարդկութեան .

Եւ խրցի՛մ ձեր լըսելի՛մ դէմ կանչեալուն որ բնական,
Դէմ աղեկէ՛լ ողբերուն զոր համախառմք հեծեծեն
Տազնապելոց խումբ եղուկ որ իւրեանց կուրծք ձեծեն,
Փեշեն բզճեռս ռոնալով, բառնան քրիչ յիմարի.
Մինչդեռ անգուսպ, փառամոլ սիրտեր, ոյց հուրք մարի,
Տղմաքաքաւ եւ զագիր, խաբեն, կապեն, կողոպտեն,
Յոյց սան ասամ շաղկապեր, վագրեր ոյց աչն է գեհեն.
Ապուռ, անմիտ խումբ անարգ որ ծիծալի՛ն մեր վերայ,
Երբ աղետդի եւ խաւար նոցա սրտին եմք վրկայ.
Որոց դմիտք քրտուրիւն ցածնու այնչափ առաւել
Որչափ փոքր են նոցա միտք, որչափ սուտն է անարգել.
Որ մի ժբափս քաւքենի ունին երբ բուռն հարկանես
Նոցա հերացն, երբ տղմին մասչին ՚համբոյր աղբալէզ.
Որ կարծեն քէ չենք տեսներ նոցա հոգւոյն սեւուրիւն,
Որ չք գիտեն քէ արւոյն եւ բարւոյն աչն է արբուն:
Երանի՛ ձեզ, գի այժմիկ, հաշակելով Անսահմանն
Եւ սրբաջեալ մէջ բովին զոր անուանեն գերեզման,
Դրոյ արտօսք հեղուք վերայ չարին եւ բարւոյն,
Եւ մեր մուր քայլերք ողբաք հեծմամբ գերազոյն.
Զի ողորմած ակնարկով դիտէ՛ք այս դառն ուլկէան,
Ուր նրբաւակ եղած է գոռ մըրքկաց սասկուրթեան
Աւխարհ, գերդ նաւ ալեսանջ որ հողմակոծ տատանի
Եւ ուսի դուք դուրս ելաք. մահ, մեռեալք, ձեզ երանի:

Յ. ՍԵՌԵԱՆ

ՄԱՐԿԻԿ ԵՒ ԻՐՔ

25 Յուլիս 1884

Սիրելի ընթերցող, թողունք որ կարիճներ կատարեն ի-
րենց խայթելու պաշտօնը, աղտոտ ջուրերու մէջ դադարող
գորտեր կրկան, աղմուտ Հրազդաններ թաւալեն հեւալով
իրենց ասելութեան՝ նախանձու եւ սառութեան ալիքներու
չեղջը, անպատկառ դրչակներ՝ չկարենալով տանիլ որ եւ է
գերազանցութիւն՝ թոյն ժայթքեն ամէն արժանիքի վրայ,

իրենց ակադեմիայով պատուաւել վազեն ամէն դովարան ու տքնին — ճիշդ ընդունայն — բիծ դնել ամէն անարատ ճակատի վրայ, մէնք շարունակենք մեր խօսակցութիւնն ու մենք ալ խօսինք մրցանակարաշխութեանց հանդէսներու, պսակայ, ատենախօսութեանց, ծափերու, յայտերու, յնշարու եւ արտատուաց վրայ: Կ'արժէ՞ միթէ գրաւիլ այդպիսի էակներով որք կը բաղձային ամէն անձ ու ամէն դորձ իջած տեսնել իրենց մաւառքական ու բարոյական մակերևութին հաւասարութեան, որք՝ եթէ կարենային՝ խեցեվճիւ պիտի հատառայէին դուրս վտարելու համար իրենց հասարակապետութեանէն ամէն Արխաիդէս ու Թէմիստոկլէս, որք՝ եթէ կարենային՝ աշխարհի չափ պիտի ընդարձակէին իրենց Արչաիստանն ու օգային գաւառները վտնէին ամէն անկեղծ, առաքինի ու անձնուէր մարդ, որք պիտի խնդային Հոմերին ու Վիրգիլին վրայ ալ՝ ըսելով « թողէ՛ք անցնին ու ցնդածները », որոց մատենագրական իսկալը պիտի լինէր Արխատոփանի Անպին ուր Սոկրատ կը ծաղրուի, որք՝ ուղտեր կ'ենելու եւ մեղուկներ քամելու վարժ՝ պիտի դատաւարտէին իսկ զՅիսուս որ մեղադրանաց ու վայր արժանի կը գտնէր զՓարիսեցիս . . . : Մարդիկ՝ որ հարուստ տիւմարին դձուձ զարմացող՝ ծաղր մ'ունին իրենց շրթանց վրայ ժողովրդեան ուսեսալ գաւառին համար, մարդիկ որք՝ Լոյսույի ձագեր՝ յաջողելու համար խտրութիւն չեն դներ միջոցներու մէջ ու պատիւը կը համարին նախապաշարում մ'որ առ առաւելն մերթ իբրեւ դիմակ ծառայելու օգուտն ունի, մարդիկ որք կը համարձակին իրենց քիթը խոթել ամէն տեղ ու մինչեւ իսկ ներքին՝ սրտի կենաց մէջ՝ հոն արատ մ'որոնելու համար իրենց ատելի արդարոյն ի դատաւարտութիւն եւ որք՝ յուսահատ՝ կարող են ամէնէն սուրբ ու իրենց սրտէն վեր բռնելու վրայ խորհրդաւոր կերպով գլուխ օրօրել ու փափրսալ, կեղծ գոյներու մէջ վրձին թաթխել ու միել, չըսուած խօսքեր վերագրել (1) ու յաղթանակաւ ժպտիլ, մարդիկ որք

(1) Օրինակ. Թէ Պէրսիէրեան ըսած լինի ժամանակաւ որ « Գասըզիւղի զպրօցն ախոռ պիտի դարձնէ », խօսք զոր նա ո՛չ երբէր կը յիշէ ըսած ըլլալ հակառակ այն առնն ուսանց կողմէ իրեն դէմ ցուցուած ապերախութեան, որ նորա խօսելու կերպերէն դուրս է բոլորովին, որ բնաւ չը համաձայնի նորա կրթական գործունեութեան հետ եւ զոր ո՛չ մի Գասըզիւղի ոչ մի օր յիշեցուցած է իրեն :

կը խարդախեն ու կը գողնան Ազգին դրամն ու ազգատիրութիւնը բերնէ շէն թողուր, մարդիկ . . . բոյց չըսինք որ շարժեր գրաւիլ ասոնցմով որոց շահատակութիւնը բարեբախտաբար արդէն հանրածանօթ բրած են վրենք. կալաթայէն մինչեւ Տփլիս եւ մինչեւ Էջմիածին ամէն ճանապարհի վրայ ցտնած են իրենց քուլթեանց, զրոյարտութեանց, ստութեանց, անաօթութեանց նողկալի յիշատակներն ու ամէն արձագանգ իրենց կատաղութեան ապիկար ճիշերով հնչեցուցած. արհամարհել վրենք ու անցնիլ՝ այս է նոցա արժանաւոր պատասխանը:

Խօսինք, այո՛, մենք ալ մեր դպրոցական տարեկան հանդէսներու վրայ որպէս արժան է խօսիլ ամէն ճշմարիտ հայու որ կը հրճուի ուղղային կեանքի ու յառաջդիմութեան որ եւ է փորձ ու հանդէս տեսնելով, որպէս արժան է խօսիլ ամէն ճշմարիտ մարդու որ սուրբ կը նկատէ դատախարակութեան դործն ու նորա մէջ կը տեսնէ մարդկութիւնը շարժելու եւ դէպի լաւադոյն ճակատագրեր բարձրացնելու կարող լծակը: Ինչպէս կրնան, Աստուած իմ, ծաղր ի շրթունս եւ թոյն ի սրտի մերձենալ այդ տօներուն. այդ անմեղ ու յուսածիմով ճակատուց տեսիլն վազրն իսկ պիտի կրնար ցածուցանել ու սատանն իսկ խանդաղտուել: Յուսածիմով, ոտուգիւ այդ հանդիսից մէջ ամէն ինչ յոյս է, ամէն ինչ յուսով կը ծիծաղի. մարդկութիւնը որ խոստամալք լի ապագայն կը ներկայացնէ, հայրերն ու մայրերն, ամէն ազգայինք՝ աշխարհական թէ եկեղեցական, որք ներկայ վիշտերու մխիթարութիւնը, ներկայ զոհողութեանց վարձատրութիւնը կը գտնեն ուսանողաց պարուն վրայ եւ լաւագոյն տուուրց տեսիլներու մէջ կը յափշտակուին յուսալից: Ինձ համար դպրոցական ամառներն հանդէսներէն աւելի հրապուրալի, աւելի խորհրդաւոր, աւելի բանաստեղծական տօն մը չկայ, ու այսպէս նաեւ կզգայ ժողովուրդը որ գունդագունդ կը գլխէ հոն, մանաւանդ իգական սեռն, մայրերն որք այնքան խնդազին կ'երթան ծափահարել իրենց գաւազանից յաջողութեանց ու զանոնք պատկուած տեսնելու քաղցր հալարտութիւնը վայելել: Եւ միթէ նոքա մեր գրեթէ միակ ազգային տօները չ'են այժմ. հոն են Հոյերը, հոն իրենց տ-

մէն դասուց ներկայացուցիչներն: Հոն անցեալն, ներկայն
ու ապագայն. հոն յիշատակներն ու յոյսերն: Հոն վիշտերն
ու սիրտիանք: Խորհրդաւոր ու սիրալի գրկախառնումն.
անդ կը սովորին Հայերն մտնալ ամէն հեռ, ամէն ատելու-
թիւն որ կը բաժնէ միանալու համար յառաջդիմութեան ազ-
նիւ ճգանց մէջ. անդ հարուստը կը ծափահարէ ու ժգին
սողքասին դաւակն որ մրցանակօք կը բռնաւորի, անդ ե-
կեղեցականն օրնայոյց կը համբարէ եւ հօրհնէ այն վաստա-
կաւոր ճակատն որ քրտնեցաւ դատաւարակութեան համար.
անդ է գրագէտն ալ, ժողովրդեան սիրելի գրագէտն որ բե-
մին վրայ երեւելուն պէս կ'ողջունուի որոտածայն ծափա-
հարութեամբ զոր կ'արձակեն եւ անդադին այր ու կին, մա-
նուկ ու ծեր իբր ի տեսիլ մի հասարակաց բարեկամի. ու
գրագէտը կը խօսի, ամէն դէմքեր կը ճառագայթեն, ամէն
հոգիք կախուած են իւր բերնէն. բարձր տեսիլներ, ազնիւ
զգացումներ՝ հրապուրալի ոճով գեղեցկացած. կը լուսաւո-
րեն մտքերն ու կը զլւթեն հոգիներն. նա կը մտիթարէ ու
կը սրտաւնդէ ժողովուրդը, նա կը բոցավառէ ուսանողները,
նա կը վարձատրէ դատաւարակը.— Այս, կը վարձատրուէր
դատաւարակը երբ համակրելի Գրասէրը, որ այդ Խորհրդա-
ւոր պահուն պաշտելի կը դառնար եւ կ'երեւէր իբր նախա-
խնամային գեր մը կատարելու զրկուած երկնային առաքեալ
մը, երբ Գրասէրը մեղմանոյժ ծայնով ու մեղրանոյժ բուռե-
րով կը գգուէր նորա տառապեալ վաստակեալ հոգին եւ փա-
փուկ ձեռքով բրարխոն մը կը հիւսէր քրտնաթոր ճակատին
չուրջն: —Եւ աշակերտներ ու աշակերտուհիներ կան որք՝ ի-
րենց շրջանն աւարտած՝ վիսցական կ'ընդունին եւ Տնօրէնը
պստի կը դնէ նոցա գլուխն, եւ ծնողք ու բարեկամք ծաղ-
կահիւս գեղեցիկ փունջեր կը նուիրեն. ինչ օրնայոյց տե-
սարան, երբ շրջանաւորաբար արտասուալից կ'արտասանեն ի-
րենց « մնաք բարեաւ ձն եւ երբ Տնօրէնն՝ գովաւորն եւ
զգածեալ ձայնիւ՝ իւր վերջին խրատներն կ'ուղղէ նոցա որք
կը մեկնին իւր գրկէն ու կը քաջալերէ դանձը յառաջագոյն
կենաց կռուոյն դժուարութեանց դէմ. թաց են ամեն աչքեր,
ամէն սիրտ տրոփուն. եւ ծափահարութիւնք կը թնդացնեն
վայրն: Հոն աշակերտք, դատաւարակք եւ ծնողք, ամէնքն

ալ միանգամայն երջանիկ են, միանգամայն ուրախ իրենց վաստակոցն համար ու կը հրճուին ստացեալ արդեանց վրայ : Եթէ առ տկարութեանն չէ՝ հոն ներսէս Պատրիարքը, հոն է իւր օրհնութիւնն, իւր գիրը կամ իւր ներկայացուցիչն, որ այս տարի մի քանի հանդէսներու մէջ Ազգային Ժողովոյ Ատենապետն էր, ընտրութիւն որ յոյժ խորհրդաւոր թուեցաւ ինձ : Ժողովուրդն, իրօք արշիւ, բռնուն պայթում մը կուտայ իւր ամէն համակրութեանց զորս չգիտէ այլ եւս զտրել . եւ ահա «կեցցէ» ի աղաղակներ կը դուռն որոց մէջ խառն կը լսուին Ս. Պատրիարքին, կրթութեան հերոսներու անուանք : Վերջապէս եկեղեցին, յետ ամէն երգերու, արտասանութեանց, ձառերու եւ ծափերու, կը բռնեայ իւր պատկառելի ձայնը, կ'օրհնէ թափուած քրտունքն ու քաղուած հունձքերն եւ երկնից թեւարկութիւնը խնդրելով, Հայ ազգին ու նորա հօտաւառութեանց վրայ՝ կը փակէ որբութեամբ այս զերազանցապէս նուիրական հանդէսն : Երկարատեն կը մնայ ստիպւալին Ժողովուրդն այն հրապուրալի տեղւոյն մէջ ուր այնքան հոգեկան անձառ հաճոյք վայելեց, ու տպաւորութեանց հազարդակցութիւնք կը վնին . ծնողք ու բոբեկամբ մօտէն կ'ողջագուրեն յառաջագէմ պատանին . յաջող ատենաքանն, որ գիտցաւ հաւատարմապէս թարգմանել Ժողովրդեան իզձերն՝ չրջապատեալ կը տեսնէ ինքզինք համակիր ոգիներէ որք մի զմիով կ'ելնեն նորա ձեռքը սեղմելու համար . պատրիարակը՝ քրտնաջան ուսուցիչն ամենուն շնորհաւորութիւններն կ'ընդունի . գոհ են ամէնքն, կայ արդեօք ուրիշ հանգէս մ'ուստի ամէն մարդիկ, ամէն սեռէ, հասակէ ու սրբմանէ, բաժնուին այսքան բերկրապատար, այսքան վերաշինուած հոգւով ու մտքով, տանելով իւրեանց հետ այնքան սիրուն տպաւորութիւններ, այնքան յոյս եւ սփոփանք եւ արագային համար այնքան ազնիւ առաջադրութիւններ, որ այնքան սերտիւ ու զմայլմամբ իրար խառնուին ու այնպէս զուգաձայն պատասխանեն միմեանց Ժողովրդեան ամէն կարգաց ոգիք... բայց, մուցայ, կայ մէկը կամ ոմանք այդ հանգիսից մէջ որոց զէմքը մութ է, աչիւրը տարտամ, հոգին վերաւոր ու մեռնչազին, եւ որք ստուերի պէս կը սողսակին կը փախչին յետ աւարտման՝ ի-

րենց սիրտն անտանելի կերպով լցուած ու ճնշուած զգալով մաղձէ։ Նոքա նախանձու չարակամ ողւոյն տիրուր անձնաւորութիւններն են որք պիտի երթան վաղիւ իրենց թոյնը թափել այն թերթին մէջ որուն անհանդուրժելի է՝ ո՛ր եւ է անուն զոր ժողովրդեան համակրութիւնը կը պատուէ։

Բայց ժողովուրդն անկեղծ է ու գիտէ ընտրել իւր ճշմարիտ բարեկամներն ու իւր թշնամիներն, նա բնազդունմն ունի ճանչելու սապօ արժանիքն ու գիտէ ծափահարել իրենց գործոց զաւակներն, նա կ'զգայ թէ՛ դատախարակութիւնը մահու եւ կենաց ինքիր է իւր համար եւ թէ՛ իր մեծագոյն բարերարներն նոքա են որք զինքեանս կը նուիրեն այս մեծ գործոյն, նոքա որք ուսուցչութեան բեմէն ու հրատարակատեան բեմէն կը ջանան հրահանգել միտքերն ու անհոգացնել սրտերն, ճշմարտութիւն ուսուցանել փոքրին ու մեծին, գեղեցիկն ու բարին քարոզել հասուն եւ տճատ հասակներու։ արժանաւոր դատախարակներն ու տաղանդաւոր գրագէտներն, ահա իւր սիրելագոյն էակներն, իւր ապագային ճշմարիտ ճարտարասիւններն։ Ինչ նշանակութիւն ունի երբ գրչակ մ'որ գեւ քերականութեան կանոններն չգիտեր ու ազգին դժբախտութենէն հրապարակի վրայ անզգաած է գրելու՝ ամէն առթիւ փորձէ անպատուել մանկուոյն ու ժողովրդեան մտաւոր ու բարոյական զարգացման անձնուէր երախտաւոր ուսուցիչներն ու մատենագիրներն՝ յեղյեղելով չարամիտ ու անիրաւ բաղդատութիւն մը Ռուսահայ վարժապետաց ու դրոպիտաց հետ։ Փառք Աստուծոյ, Ռուսահայք այն աստիճան անձանթ չեն մեզ որ հաւատ ընծայենք այդպիսի ստապատիր բաղդատութեանց ու փորձուինք դերագանց բաներ համարել զանոնք ու անարգել մերիններն։ մեր առջեւ է Ռուսահայ մատենագրութիւնն, մօտէն տեսած ենք նոցա ինքեղեղեղիւսին մի քանի ներկայացուցիչներն ու նոցա բարձրագոյն կրթարանաց մի քանի արդիւնքներն։ Անտարակոյս դիտաւորութիւն չունիմ բնաւ արհամարհել մեր Ռուսահայ եղբարց կրթական ու գրական տաղարէզներու մէջ ցոյց տուած գործունէութիւնն որ դովելի է ինքնին։ Բայց կ'ուզեմ՝ զգալի ընել այն չարամտաց ու յաջողիտաց տմանց հնարքն որք ամէն առթիւ « Ռուսահայ

Պրոֆէսորներն, Ռուսահայ հեղինակներն » գոչելով կը ջանան նսեմել թրքահայ ուսուցչութեան ու գրականութեան առաջնակարգ ներկայացուցչաց արժանիքն: Այսպէս Աւգոստեայ դարուն նախանձոտ կրթիկոսներն իրենց ժամանակից մատենագրաց արժանաւորութիւնը կ'ուրանային գրուածելով շարունակ նախնի քրմական մատենագրութիւնն. այսպէս ամէն ազգաց ու ամէն ժամանակաց մէջ ապիկոր միջակութիւնն միշտ հեռուներն դացած է կոտարելութեան տիպարներ վնասուել տեսլաւ ու ժամանակաւ մօտ եղողներն անգոհներու գոհացումը վայելելու համար:

Եւ քանի որ տեղն է՝ ըսենք թէ անհասկանալի է ոմանց կողմանէ խօսքի եւ խօսողներու գէմ ցոյց տրուած ատելութիւնն ալ եւ ուրիշ կերպ չէ կարելի մեկնել, բայց եթէ իրեւ հետեւանք անդարգացեալ մտաց եւ կամ մախտաց, վասն զի խօսքն մարդկային էակին գեղեցկագոյն, վսեմագոյն ստորագելիքն է ու նորա եւ բանականութեան առնչութիւնը այնպէս սերտ են որ երկուքին անուանք նոյնացած են շատ լեզուներու մէջ. հայերէն բառ կը նշանակէ խօսք եւ բանականութիւն միանգամայն. լատին ratio եւ oratio մի եւ նոյն բառերն են ու յունարէն λόγος բանի կրկնակի նշանակութիւն երբ մարդիկ միմեանց քով կուգան, ի՞նչ աւելի գեղեցիկքան այն կարողութիւն զոր ունին դադարաւ փոխանակելու. ի՞նչ պիտի մտածէինք մարդոց բաղմութեան մը վրայ որ լուռ իրարու երես նայէին. խօսքի թշնամի պարոններն արդեօք մարդկութիւնն կ'ուզէին անբանից վահմակ մը դարձնել եթէ խօսքն զմարդ պատուող գերագոյն կարողութիւնն է, մարդոց պարօքն է ուրեմն մշակել զայն, եւ ստուգիւ խօսքին մշակութիւնն ուղիղ կը համեմատի ժողովրդոց մտաւոր մշակութեան հետ: Ո՞ր ժողովուրդք են ամէնէն աւելի յառաջագնիք քաղաքակրթութեան մէջ. անշուշտ անոնք որոց մէջ խօսելու արուեստն կատարելագործուած է: Լաւ խօսիլ կը նշանակէ լաւ մտածել, լաւ գգալ ու լաւ բացատրել, այսինքն, որպէս Պլեֆօն կ'ըսէ, միանգամայն միտք, հոգի եւ ճաշակ ունենալ: Հին Յունաց մէջ պերճախօսութեան դարգացումն արդիւնք ու նշան մը չէր իրենց ծաղկեալ քաղաքակրթութեան. Հռովմայեցիք ո՞ր ատեն իրենց քաղաքա-

կրթութեան գէնիժն հասան. — երբ ունեցան Յուլիոս կեստ-
րու եւ կիկերոնի նման հրապարակախօսներ : Մանե՛նք արդի
քաղաքակրթեալ ազգաց մէջ ու պիտի տեսնենք թէ ինչ պա-
տիւ կը վայելէ նոցա մէջ խօսելու ձիրքն ու սրբան իրենց
վարժարանաց մէջ խնամով կը մշակուի այն : Երբ մարդկային
դումարումներ կը լինին , երբ ամէնուն սիրտք կը բարախեն
համակիր , երբ ամէնուն ուշն գրաւուած է մի եւ նոյն խնդրով ,
բախտ մը չէ՞ ունենալ հասարակութեան առջեւ խօսիլ դիա-
ցուլ մարդիկ որ բացատրութիւն մը տան այն դժացմանց որովք
յուզուած են ամէնուն հոգիներն կամ որք գիտեան լուսաւորել
մտքերն ու ցնցել սրտից թեւերն ի նպաստ դեղեցիկ ու հան-
րօգուտ գաղափարաց : Եւ դիտե՛նք միանգամայն որ սրչափ
աւելի կրթուած է հասարակութիւն մ'այնքան աւելի զվժ-
ուարահաճ է խօսքի մասին , այնքան աւելի կը պահանջէ որ
ատենարանն իր մտքին հետ հաճեցնէ նաեւ իր երեւակացու-
թիւնն ու ճաշակն , ու փոխադարձաբար գեղեցիկախօս ատե-
նաբանն կը կրթէ իւր ունինդրաց գեղեցիկազիտական զգա-
ցումն ու կը նպաստէ նոցա ճաշակաց փափկացման : Կոչու ու
անուպայ մարդիկ միայն կրնան ծաղրել գեղեցիկ խօսելու ձիր-
քն ու փոյթն : Կ'ըսուի թէ պէտք է սակայն որ ըսուած
խօսքերն իմաստալից լինին . տարակոյս չկայ որ լաւ ատենա-
բանի մ'էական յատկութիւններէն մին սլարտի ըլլալ հմու-
թեամբ եւ իմաստութեամբ խօսիլ . առանց այս յատկութեան
կրնայ կորզել ընտրեալ կաճառի մը ծափերն : Ոմանք , որք
աւակին աղուէսին նման իրենցմէ չառ վեր դանուած խա-
ղողներուն «խաղ են» գոչելու սովորութիւնն ունին , կ'աղա-
ղակեն թէ իմաստ չկայ , նոցա խօսքերուն մէջ որք կ'ատենա-
բանեն մեր հանդիսից մէջ ի գոհունակութիւն ունինդիր բազ-
մութեան : Այս ոչ ապաքէն ապուշի ու ամառի տեղ դնել է
բոլոր ունինդիրներն ու գինքեանս անմտօրէն անոնցմէ գե-
րագոյն ճաշակի ու կարողութեան տէր մարդիկ համարել :
Բայց ինչո՞ւ չեն խօսիր դոքա , թո՛ղ հրամեն ու սովրեցնեն
հասարակութեան թէ ո՞րն է ճշմարտապէս ծափահարելի ա-
տենախօսութիւնն , ինչո՞ւ նաեւ , եթէ դոքա խօսքի թնամի
են , ամէն օր հրապարակը կը լնուն զրախօսութեամբ , ոչ ա-
պաքէն դրելն ալ խօսիլ է հանրութեան . յայտնի է թէ այդ

խեղճուկներն առական աղուէսին ծիծաղելի գերը կը կատարեն Ուրիշ խօսք մ'ալ կը յեղյեղուի յաճախ, « գործել պէտք է աւելի քան խօսել » . այս, գործել պէտք է, բայց խօսիլ ալ պէտք է, եւ պարագայներ, վայրկեաններ կան ուր խօսիլն է մեծագոյն ու կարեւորագոյն գործն, յորմէ կը հետեւի թէ խօսիլն ալ գործել է: Բաց աստի, մէջ ապաքին գործն ալ շատ անգամ խօսքի արդիւնքն է. խօսող մ'որ ամբօխին վերայ ներգործելու կարողութիւնն ունի՝ կարող է հրաշքներ գործել, կարող է հազարաւոր մաքերու մէջ դնել մի եւ նոյն համազումն ու հազարաւոր սրտերու մէջ մի եւ նոյն յոյզը բորբոքել ու մղել բովանդակ ժողովուրդի մը կամքն ի մի եւ նոյն դուրս: Մեծ է խօսքին գործութիւնն. մարդկային միաքն՝ իւր միջնաբերդին մէջ ամբացած՝ ո՛չ մի երկրային դօրութեան կը հաւանի անձնատուր լինել բացի խօսքէն որ միայն կուրող է ընկճել զայն ու վարել ուր եւ կամի:

Սակայն դառնա՞մք մեր մեր խնդրոյն. խնդակցիլ պէտք է որ միջանակարախնութեան հանդէսներն հետզհետէ կը շատնան ու կ'սկսին տակաւ՝ յառաջագէ՞մ դպրոցաց ընծայած օրինակին շնորհիւ՝ աւելի կանոնաւոր ու գեղեցիկ կերպով կատարուիլ: Նշանակութեան արժանի է որ շրջանաւարտ աշակերտներ հասցնելու միափաքն ու սովորութիւնն ալ երթալով կ'ընդհանրանան, ինչ որ ցայ կուտայ ուսմանց որոշ յայտադրի գոյութիւն եւ ծնողաց գէթ մէկ մասին վրայ իրենց զաւակաց դպրոցական տմբողջ շրջան մը կատարել տալու խնամաւուն յօժարութիւն մը: Այս հանդէսներն, մանաւանդ ինչ ինչ վարժարանաց մէջ, ճշմարտ տօներ են գրական ու երաժշտական՝ հրահանգիչ եւ ազնուարար. նոցա մէջ ժողովուրդն զգալի օրինակաւ տեսնելով ուսանող մանկուոյն վրայ մտքի եւ սրտի կրթութեան գեղեցիկ արդիւնքներն՝ կը համակրի դպրոցին ու աղջային դպրոցին, դատարարականութեան տենչը կ'արժարժի ու կը կը ծաւալի եւ աղջային յառաջադիմութիւնն կը շահի:

Ամէն յառաջադիմութիւն, ամէն տալազայ բարօրութիւն մեզ համար կախումն ունին կրթասիրական ոգւոյն յորտածումն. մեր հրապարակախօսներն չեն կրնար չափազանց խօսիլ սայն պէտքի վրայ ու չափազանց գրգռել աղջայնոց մէջ դպրոցական գործոյ եռանդն. դեռ շատ խօսիլ շատ գրել պէտք է արթնցնելու համար ամէնուն յօժարութիւնն զոհողութիւններ ընելու յանուն աղջային դատարարականութեան, դրդելու մանաւանդ մեր մեծատուններն կրթական մեծագործութեանց մէջ որոնել ստոյգ փառքն ու ազնուագոյն հաճոյքն: Ժողովրդեան ճշմարտ բարեկամ գրիչներուն

պարտքն ալէ քաջալերել ամէն ջանք որ կը լինի յօգուտ կրթութեան, բարձրացնել դաստիարակը, հրապուրելի բնել զայդ պաշտօն, մեծարանօք ու գգուանօք շրջապատել այն անձնաւորութիւններն որք բոլորանուէր կը նետուին այսօրինակ գծնեայ բայց փրկագործ ատարելի մէջ, վերջապէս ամէն ջանալ կրթական նոր ու բուռն շարժում մը գոյացնել տակաւ իրագործելու համար բոլոր այն միջոցներ յորոց Հայութեան բարոյական ու մտաւորական վերածնութիւնը կ'սկսկալեմք:

Հ Ր Ա Ձ Ե Ա Յ

ԱՌ ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Սիրեմ գեղ, նվ ասդիկդ իմ մեծապալու
Որ շողողաս ամէն գիշեր յ'երկնից կամար.
Եւ գեղանի ճառագայթներդ հեղուս անդուլ
Մռայլ ճակչիս վափկիկ մի փայլ տալու համար,
Մ'նւր ճակչիս՝ որ վարժ է յաւէ վայրահակ կալ
Ու խոկալ.....

Սիրեմ գեղ. խաւարին մէջ՝ ջինջ ու վնիս
Յօլումներդ երբ դալկացնեն իսկ գ'լուսին՝
Աչկունքս անյնգ բնայեն այն քո սիրուն ժպիս
Որ բուխ ինձ չ'հնաղ ժպիս լինել կուսին,
Եւ վառէ գ'իս ցաւերն ու սեւ սուգն անարգել
Ու երգել.....

Անհունին մէջ՝ քաւալ քաւալ եւ հոյլ ի' հոյլ՝
Երբ փայլիլան երեսաւաւ ասեղք համայն,
Հոգեակս, իբրեւ շնորհագեղ շող երկնասոյլ
Կամի յաւէ իւր լոյսն ի' քէն առնուլ միայն
Եւ բորբոքիլ, ճարակ խնդրել, այրիլ, այրել
Ու սիրել.....

Այլ մինչ սէրն՝ ոխ, նախանձ ու քէն գտնէ փոխան,
Եւ անգգամք քաղելով փառք, յարգ ու պատիւ
Առաքինին լինի իսպառ ոտից կոխան,
Ես քէն միայն կարեմ տակալ գիշեր եւ տիւ,
Կրել այս կեանք, չարին մուրն ու քուքն ալ կրել
Ու ներել.....

Զի ինձ համար չ'ես երկնային դու մի գոհար ,
Այլ գրութեան աստուածավառ հնոց մ'անելչ
Որմէ ամէն սգաւոյն սիրս վշտահար
Մխիթարիչ մի շառաւիղ տեսնէ իւր մէջ
Եւ ուսանի տառապելոց 'ի տես փութալ
Ու գրալ

Արուսեանիդ իմ, դո՛ւ փայլէ գէր զխառն վերեւ
Մինչ աշխարհի լոյսերն ինձմէ փախչին հեռի .
Եւ մինչ անեղ ու վեհապանձն իսկ այն արեւ
Պարուց, երգոց, խնդից համար լոկ կը վառի .
— Դրո՛ւ, զի քէն միայն կրնամ ապրիլ ես ալ ,
Եւ յուսալ

Որ զուցէ զ'իս նշմարելով շիկնի մի կոյս
Դուցէ հաղեմ մի հոտաւէ ծաղիկ անփութ
Եւ կարենամ սիրախառօս , անտէր հոգւոյս
Համար գտնել զոնէ մի շիր նեկսար անուշ
Եւ վարդագոյն երագոցս հետ զրկընդխառնիլ
Ու մեռնիլ :

50 Յունիս 84 .

ԱՂԵՔ Գ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՏԻԴՐԱՆ Ս. ՍԵԹԵԱՆ

ԳԱՐՈՒՆ ԵՒ ԱՇՈՒՆ

Տ Ա Ղ Ե Ր

Ա .

Գարուն եւ Աշուն . ինչ գեղեցիկ անուն , որոյ ներքեւ եւրիստասարդ բանաստեղծն ներկայէ մեզ իր տաղից տառջին Հաւաքածոյն :

Կրկին տեսակետով , կրկին իմաստով , ընթերցողն այդ Հաւաքածոյին մէջ կը գտնէ Գարուն եւ Աշուն :

Նախ , Գարուն եւ աշուն որտի՛ն : Գարուն որտի՛ն . սրբափն՝ որ չ'է կրած սրտորանք տակաւին՝ զարնանային այն սրայծառութիւնն , որ Հաղօտանար՝ այլ միայն ամեղօք ցօղա-

րեր, արտասուօք տուգարեր, ցօլք, որք կը գգուեն կը զովացնեն հրատուչոր հոգին. արտասուք, որք, իրը երկնից ճաճանչին՝ հանդիպելով կուտական ժպտին, իսկայն գուարթադոյն ծխածանի կը փոխարկուին: Պարօն Տիգրան Աթեանի Հաւաքածային մէջ կան հատուածք, որք կը թրթոտն գարնանային չունչով, որք կը բուրեն ու կը փողփողեն վարդի մը նման, ու վարդափայլ տուտօտի մը կամ արծաթափայլ աստղի մը նման:

Այնուհետեւ կու գայ ս'չ սիրոյ, այլ սգոյ արտասուքն. ո՛չ անո՛յ արտասուքն հեշտագին ոտըջոյ, այլ արտագին պատրանաց դառն արտասուքն. ու կու գայ բքումն, ու կորագլուխ կ'ընթանայ բանաստեղծն՝ ընկրկած ինք իր ներսն՝ ուր աւերակաց է հանդիսատես, — մինչ կեղերջական հովն իր զլխոյն վրայ կ'երգէ, կարկուտի պէս մինչ կը թափին՝ բանաստեղծին սրտիւք սրտին՝ տփգոյն տերեւքն ալ անտառակին: Տաղն ալ, յայնժամ, այն ներքին եւ արտաքին մահահրաւէր ձայնից արծաղանգն է հաւատարիմ. բանաստեղծին յանգերն՝ յայնժամ՝ յերկիր դողցես հային. քեռն եւ արեւն այլ եւս տեղ չունին տաղարանին մէջ. ստուերաց ու վաղամեռ սիրելեաց, անտառին ու հողին ստուերներն, աղաղուն սրտին եւ աղաղուն տիեզերքին, որդերուն ու մութ փոսերուն վրայ կը դառնան յանգերն ու համայն եղերգն: Ո՛չ, այլ եւս արեւ չը կայ. այլ եւս չը կայ թեւ, ու մակդիրներն այն քեքեւ կամ մշտաւ. խաւարեցաւ արեւն, ու խորտակեցան թեւերն, եւ ինչ որ կը կարծէինք թէ պիտի տեւէ միշտ եւ անփոփոխ պիտի մնայ յաւիտեան՝ սահեցաւ անցաւ այն ալ՝ ստուերի մը նման. եւ ահա կեանքն, այն թեթեւ ու քաղցր լուծն, սկսաւ դառնանալ, ու ծանրանալ մեր ուտին վրայ...

Փարուհն էր այն. այս է աշուն: Եւ ո՞ր սիրտ կրնայ մերժել դարնան ցօլն. եւ ո՞ր սիրտ — մանաւանդ այս բարոյական հիւանդութեան ժամանակաց մէջ — կրնայ ծիծաղիլ տերեւոց անկրկան տոջեւ: Ճիշդ եւ խորհրդաւոր է ուրեմն Պարօն Աթեանի տաղարանին տիտղոսն: Այժմ գանք այդ տիտղոսին միւս նշանակութեան. Տեսնենք դուռնալից եւ սգելից տաղերն, եւ տեսնենք տաղերն որք անլոյս են եւ անհոյգ:

ԱՆՏԱՅԻՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ ՎԵՐԱՅ

[Երկրագունքի ներկայ քիւն յանձնուած էր արդէն *սպագրութեան*, երբ պատիւ ունեցանք քննութեան *Ախսային փոխադրութեան* վերայ յօդուածոյն երրորդ մասն: Նիւթոյն այժմէութիւնն (*actualité*) նկատելով՝ չուզեցինք յաջորդ քուոյն ձգել զայն, եւ յաւելուածոյ մը մէջ անա կը հրատարակենք սոյն Գ. մասն: Որպէս Մեծապատիւ Տ. Բժիշկ Փէշիմալեան բարեհաճեցաւ հասուցանել ծախքն այն Յաւելուածոյն՝ յորում արտասուցինք իր Պատմութիւն Մարդկային Պատմաստման գրքին ամենընթիւր ներածութիւնն, նոյնպէս Մեծապատիւ Տ. Բժիշկ Յակոբեան ալ ազգասիրաբար հասոյց տոյն յաւելուածական էջերուն *սպագրական* ծախոյքն:

Պատրիկ կը համարենք մեր խորին շնորհակալիքն յայցնել առ պատմական Բժիշկ Յակոբեանն, մանաւանդ զի փափուկ ու բազմաթիւ գրադմանց մէջ՝ ժամանակ կը զտնէ վաստակիլ ազգային լուսաւորութեան մեծ գործին համար, իբրեւ գործօն անդամ կրթական ընկերութեանց ու ժողովոց — կեդրոնական ու քաղական—, եւ իբրեւ աշխատակից Ասիական Ընկերութեան Հանդիսին՝ ուր այնքան ախորժանօք յաւէտ կը կարդացուին իր նիւթալից եւ իմաստալից ուսումնասիրութիւնք:]

Գ. ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ. — Մինչեւ հիմայ ըսածներէս կը հետեւի թէ փոխադրական տարրը կրնայ իբր ախտային սերմ մը նկատուիլ, որ առողջ մարդու մը մարմնայն մէջ անցնելով, իր արդիւնքն, այսինքն հիւանդութիւնն մը յառաջ կը բերէ: Արդ, ինչպէս որ սերմ մ'արգասաւոր լինելու համար չի բուսեր միայն որ լաւ լինի, այլ զայն բնդունող՝ այսինքն արգասաւորելի հողն եւս պարտի յարմար եւ ընդունակ լինել, նոյնպէս նաեւ ախտային սերմերն իրենց արդիւնքն յառաջ բերել կարենալու համար, հարկ է որ այնպիսի մարդու մը վերայ ազդեն որ զայն արգասաւորելու՝ այսինքն այն հիւանդութիւնն ընդունելու յարմար վիճակի մէջ գտնուած լինի, միով բանիւ տրամադիր լինի:

Չեմք կարող եւ յաւիտեան չախտի կարենամք որսնել թէ

ինչ բանի մէջ կը կայանայ տրամադրութիւնն, թէ ինչ է պատճառն որ, օրինակի համար, տան մը մէջ կարմրախաւի գէպը մը պատահած տոհեն, նոյն տան անհատներէն մի քանին միայն կը հիւանդանան, մինչդեռ այլք՝ ոչ: Պէտք է ընդունիլ թէ հիւանդ եղողները մասնաւոր ընդունակութիւն մ'ունէին նոյն հիւանդութենէն բռնուելու, եթէ ոչ ուրիշ պատճառաւ սերմերը չկրցին միւսներուն մարմնէն ներս թափանցել: Այս խնդիրը քիչ մը մուծ լինելով, չափ ենթադրութեանց դուռ բացած է. բայց աւելի մեծ միտում մը կայ այսօր երկրորդ ենթադրութիւնն ընդունելու:

Արդարեւ հոս եւս նոյն երեւոյթը տեղի կ'ունենայ ինչ որ կը սրտառհի ծննդական արգասաւորութեան միջոցին: Յաւաճագոյն, երբ արգասաւորութեան եւ ամուսնեան պայմանք լաւ չէին ճշդուած՝ առ ի չգոյէ անդամազննական ճշգրիտ ըննութեանց, կ'ընդունուէր թէ արգասաւորութիւնըն կարելի լինելու համար չէր բաւեր միայն որ այրն եւ կինն կատարելապէս առողջ, բարեկազմ լինէին եւ յարմար տարիքն ունենային, այլ թէ պէտք էր երկու ամուսնոց միջեւ տեսակ մը սիրային համաձայնութիւն (harmonie d'amour) գտնուիլ, առանց որոյ արգասաւորութիւն տեղի չէր կարող ունենալ: Սոյն ենթադրութիւնն այսօր բոլորովին անընդունելի է, եւ զխտութիւնն այժմ գրեթէ միշտ կարող է բացատրել ամուսնեան դրական պատճառներն, այնպէս որ շատ անգամ կարելի կը լինի գուշակել թէ այս ինչ ամուսինք ամուլ պիտի մնան, կամ թէ երկու ամուլ մնացած ամուսնոց մին ուրիշ ամուսնոյ մը հետ արգասաւոր պիտի լինի, եւն: Ով կարող է պնդել ուրեմն թէ մի եւ նոյն երեւոյթը տեղի չունենար նաեւ անտային փոխադրութեանց մէջ:

Քանի որ դեռ այդ սերմերուն յատկութիւնքն եւ ներգործութեան եղանակներն կատարելապէս ծանօթ չեն մեզ, չեմք կարող պնդել թէ այս ինչ անձը տրամադրութիւնն չունենալուն համար էր որ այս ինչ հիւանդութիւնը չունեցաւ, վասն զի թերեւս փոխադրական տարրը նոյն անձէն անխափ ու եւ է պատճառաւ չկարողացաւ նորա վերայ ազդել, մինչդեռ շատ աւելի անյարմար զիրքի մէջ գտնուիլ թուող անձի մը վերայ կրցաւ ներգործել եւ պայն հիւանդացնել:

Օրինակի համար, կատաղի շուն մ'երկու անձեր միանգամայն կը խածնէ։ ասոնցմէ մին խոշոր վէրք մը կ'առնու, իսկ միւսն՝ ամենափոքր եւ հազիւ տեսանելի խայթուած մը։ Մի քանի ժամ յետոյ փոքր վէրք առնողը կը դարմանուի ամենազոյզ տնայնայնութեամբ (սյրած երկաթ, եւն), մինչդեռ միւսն անհող դռնուելով ո եւ է դարման չընէր։ Մի քանի չարախօսներէ յետոյ փոքր վէրք առնողն կատաղութեան նշաններ կը ցուցնէ, մինչդեռ միւսն՝ որ շատ աւելի հաւանականօրէն սրտաւ էր կատաղի լինել՝ բնաւ չլինիր եւ նոյնպէս առողջ կը մնայ միշտ շատ տարիներ։ Արդ ակօտք է ասկից հետեւցնել թէ այդ մարդը կատաղութեան համար տրամադրութիւն չունէր։ Արդի գիտութիւնն աւելի հաւանական կը համարի որ, թէպէտ միայն վէրքը շատ աւելի մեծ էր, բայց վէրքէն ներս մտնող թուքին մէջ դիպուածով թոյն չէր գլուտուած, մինչդեռ միւսին այն ամենափոքր խայթուածքէն կրցաւ թոյնը ներս թափանցել։

Ուստի, թէպէտ սովորութիւն է ըսել թէ այս ինչ անձը տրամադրութիւն ունէր կամ չունէր, գիտնալ պէտք է սակայն թէ սոյն բացատրութիւնն յաճախ ձեւ մ'է միայն եւ ոչ աւելի։

Բայց եւ այնպէս յաճախ կը պատահին դէպքեր զորոնք կարելի չէ բացատրել առանց անձին տրամադրութիւնն ընդունելոյ։ Ո՛րչափ անգամ կը պատահի որ տղայ մը մի քանի անգամներ ըստ եւ թարմ պատուաստով եւ ամենամեծ խնամով պատուաստուելով, պատուաստը չընդունիր, եւ ժամանակէ մը յետոյ շատ աւելի յոռի պատուաստով կը պատուաստուի։ Տեսնուած են չպատուաստուած անձեր որք ծաղիկ ունեցողներու հետ շատ անգամներ դռնուած են առանց ծաղիկ հանելու։ Նմանօրինակ դէպքեր կը պատահին նաեւ երբեմն ուրիշ տարափոխիկ հիւանդութեանց համար։

Բանի որ ծիրաքտան եւս սկսուած է տարափոխիկ հիւանդութիւն մը նկատուել, բնականաբար հետամուտ եղած են բժիշկք հասկնալու թէ ինչպիսի պայմաններու մէջ սոյն հիւանդութիւնն կարող է փոխադրուիլ։ Արդ այդ մասին եւս գեոռ ոչինչ որոշ գտնուած է, եւ ընդունիլ կը հարկադրիմք թէ ներքին սննդեան անբաւականութիւն մը կամ՝ լուս եւս՝

մասնաւոր խոնգարում մը կայ որ տրամադիր կ'ընէ զմարդ սոյն թոյնն առ ինքն զբաւելու՝ եթէ պոյն չնչէ: Կը խոստովանիմք սոյն բացատրութեան տարտամութիւնն, բայց գիտութիւնն տակից աւելին կարող չէ ըսել՝ գոնէ առ այժմ:

Ախտագաստրիւն. — Ամէն մարդ գիտէ որ տարափոխիկ հիւանդութեանց շատերն մէկ անգամ միայն կարելի է առնուլ: Բոլոր եռացական (éruptive) կոչուած տենդերն այսպէս են. զորօրինակ, ջուր-ծաղիկը, կարմրախտը, հարսանիքը, եռացական ժանտաւտենդը, նոյնպէս են նաեւ որովայնային ժանտաւտենդը, ունկայտումը, կապոյտ-հազը եւ գաղիական ախտը: Սոյն երեւոյթը կը բացատրեմք ըսելով թէ այդ անձն այն ինչ հիւանդութեան համար ախտագաստրիւն (immunité) ունի:

Որչափ որ սոյն հիւանդութիւններէն մին անգամ օ՛րունցողը կրնայ ազահով լինել թէ երկրորդ անգամ չպիտի ունենայ պոյն, բայց եւ այնպէս կը տեսնուի երբեմն որ միեւնոյն անձն երկու կամ երեք անգամ միեւնոյն հիւանդութիւնը կ'ունենայ. այս երեւոյթը շատ դիւրին է հաստատել մանաւանդ ծաղիկին համար, վասնզի սա սպիներ կը թողու որք տարիներ յետոյ կենդանի վկայներ կը մնան այդ հիւանդութեան: Այս մասին պատմութեամբ քիչ չառ հետաքրքրական պատմութեանց մէջ նշանաւորագոյնն է Պօրսիէրի համբաւաւոր Բժշկին տեսած կիներն որ հարիւր ութն տարեկան մեռած է ութ երորդ (7) անգամ ծաղիկ հանած ոտեն:

Բայց սա դիտել հարկ է թէ միշտ մի քանի տարիներ վերջ միայն կարելի է վերստին միեւնոյն հիւանդութիւնն ունենալ. չորս, հինգ տարիէն նուազ ժամանակամիջոց դրեթէ տեսնուած չէ: Ասոր համար է որ ծաղիկն ընդհանրապէս չափահաս անձանց վերայ կը տեսնուի, վասնզի մանկունք դեռ իրենց պատուաստին չորութիւնը կը պահեն. եւ թէ խոհեմութիւն է մի քանի տարին (10-12 տարի) անգամ մը պատուաստուիլ: Այս մասին վերայ դեռ ունիմք խօսելիք կանխարգել միջոցաց մէջ:

Դ. ՓՈԽԱԴԻՐՈՒԹԻՒՆՆ ԱՐԳԻԼՈՂ. ԿԱՄ ՆՄԱ. ՆՊԱՍՏՈՂ. ԶԱՆԱԶԱՆ ՊԱՏՃԱՌՔ. — Տրամադրութեանց վերայ խօսելէս յետոյ, հարկ է նաեւ խօսիլ այն պայմանաց վերայ յորս այս

կամ այն անձն աւելի կամ պակաս յարմարութիւն կ'ունենայ փոխադրելի հիւանդութիւն մ'առնելու :

Սոյն պատճառք երկու տեսակ են . ներքին՝ այսինքն անոնք որք նոյն խկ մարդոյս մարմնոյն յարակից են , եւ արտաքին , որք յարտաքուստ կ'աղդեն :

1. Ներքին պատճառաց գլխաւորն է տարիքը : Ամէն մարդ գիտէ թէ տղայք չափահասներէն , եւ սոքա եւս ծերերէն աւելի դիւրաւ կ'ընդունին փոխադրելի հիւանդութիւններ : Ասոր պատճառն երկու է . նախ սա թէ տղայոց մորթն ինչպէս նաեւ ոնգային եւ թոքային լորձաթաղանթը շատ աւելի նուրբ լինելով քան միւսներունը , աւելի դիւրաւ կը ծծեն փոխադրական տարրը : Երկրորդ պատճառ մ'ալ սա է թէ արդէն այն ինչ հիւանդութիւնն առած չլինելով նորա համար դեռ արտադրողութիւն չունին :

Հոս յարմար կը թուի ինձ ժողովրդեան ռամիկ դասուն մէջ մուտ գտած սա նախապաշարումը ջնջել թէ մարդ անպատճառ մի անգամ հարսանիթ ունենալու է : Ասոր պատճառն ոչ այլ ինչ է այլ սա միայն թէ հարսանիթը շատ տարածուած եւ ընդհանրապէս անշխատ հիւանդութիւն մը լինելով , շատ քիչեր կարող են անկից ազատ մնալ : Եւ ասոնց համար ալ կ'ըսեն թէ հարկաւ ատենօք հասած են , բայց թեթեւ լինելով նշմարուած չէ : Իսկ ինչ ըսել հարկ է այն անձանց համար որք կը հաւատան թէ չպատուատուած ու ծաղիկ չհանած անձինք մեռնելէն յետոյ իսկ ծաղիկ կը հանեն . . . :

Այն անձինք որոց մորթը փափուկ է եւ աւշային դրութիւնը շատ ճոխ , աւելի յարմարութիւն ունին տարախոխիկ հիւանդութիւններ առնելոյ :

Նոյնպէս են նաեւ ասպաքինութեան մէջ գտնուող անձերն , մանաւանդ այնպիսի հիւանդութիւններէ յետոյ՝ յորս վերնամորթը մասամբ կը ջնջուի , որով մորթին ծծողական գորութիւնը կ'աւելնայ : Այս կարգէն են հարսանիթի , կարմրախտի , ծաղիկի ասպաքինութեան վիճակներն : Նոյնպէս են նաեւ յօդացաւութեան , ժանտաւտենդի , թոքատապի եւ այլ հիւանդութեանց ասպաքինութիւններն , որոց մէջ առատ քրքրտինք արտադրուելով , մորթին ծակոտիքներն կը բացուին եւ

դիւրաւ ակտային թոյները ներս կ'ընդունին: Շօմէլ նշանաւոր ակտողէտը դիտած է որ, եթէ մէկն ու եւ է հիւանդութենէ մը առողջանալէ յետոյ՝ որոյ միջոցին հիւանդին վրայ խարաններ (vésicatoire) բացուած լինին, եաքէն ծաղիկ առնու, ամենէն աւելի պալարներ կը տեսնուին խարանին բացուած օւղին վերայ:

Ասոնցմէ զատ զանազան պատճառներ եւս կը ներգործեն այլ եւ այլ հիւանդութեանց փոխադրութեան վերայ: Այսպէս են աղքատութիւնը, ամենագլի գրկումներն, դանազան սառնապոնք, չափազանց նիւթական եւ բարոյական յոգնութիւնք, օննդեան անբաւականութիւն, եւ այլ բազմաթիւ սոցա նման պատճառք, որք զմարդ աւելի ընդունակ կ'ընեն տարափոխիկ հիւանդութիւններ ընդունելու:

Բարոյական պատճառաց միջ մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է երկիւղը: Թէպէտ ուղիղ դատողութիւնն ընդունել կուտայ մեղ թէ երկիւղն եւս ուրիշ բարոյական պատճառներէ աւելի ազդեցութիւն մը չէ կարող ունենալ, այլ սակայն փորձը կը ցուցնէ թէ հանրախտերու, մանաւանդ մաղձախտի միջոցին երկջոտներէն աւելի զոհ կ'երթան քան աներկիւղներէն: Բժշկական գիտութիւնն, որ դեռ չատ հեռի է դրական գիտութիւն մը լինելէ, պարտի լռել փորձին առջեւ եւ ընդունիլ իրերն այնպէս ինչպէս որ են մինչեւ իսկ եթէ իրեն հակառակ երեւին:

Գալով զգուանքին (քանիլ), թէպէտ ժողովուրդը մեծ կարեւորութիւն կուտայ այդ պատճառին, բայց նորա յառաջ բերած ապացոյցները բաւական զօրաւոր չեն նմանօրինակ դեր մ'ալ շնորհելու այդ բարոյական ազդեցութեան:

Ինչ որ ալ լինին սոյն զանազան կարգի նպատաւոր պայմանք, պէտք է լաւ համոզուած լինիլ սա կէտին վերայ թէ սոքա ինքնին ընտ չեն կարող հիւանդութիւնն յառաջ բերել անձի մը վերայ, եթէ սա ու եւ է կերպով հիւանդութեան թոյնն առած չէ:

2. Արտաքին պատճառներէն գլխաւորներն են եղանակներն ու կլիմայներն, օդին ջերմութեան, խոնաւութեան, եւ այլն աստիճաններն:

Ինչհանուր կերպով խօսելով, միջին կարգի ջերմութիւն

մ'ու խոնաւ կլիմայ մ'ամենէն նպաստաւոր պայմաններն են փոխադրութեան համար: Ասոր պատճառն յայտնի է. չափազանց ջերմութեան աստիճան մը, տաք կամ պաղ, կրնայ ջնջել ախտային թոյնն եւ փոխադրութեան ամենանպաստաւոր ջերմութեան աստիճանն այն է որ մարդու մարմնոյն ջերմութեան ամենէն աւելի կը մօտի:

Գալով խոնաւութեան, սորա ազդեցութիւնն ալ մեծ է. վասնզի փոխադրական տարին օդին մէջ աւելի դիւրաւ տա կախ կը մնայ, եթէ սորա մէջ աւելի շատ շոգի կամ ջրոյ կալիակներ գտնուին, որոյ մէջ թոյնը կրնայ լուծուիլ: Ասկից զատ ջուրը կը նպաստէ մանրամասնկաց եւ մանրաբուսկաց աճման եւ արգասաւորման:

Ահա վերադրեալ պատճառաց համար է որ տարախոխիկ հիւանդութիւնք զլիաւորաբար դարնան եւ աշնան միջոցին երեւան կ'եղնեն: (1)

Ս. Յ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆՆ Ի ԿԻԼԿԻԱ

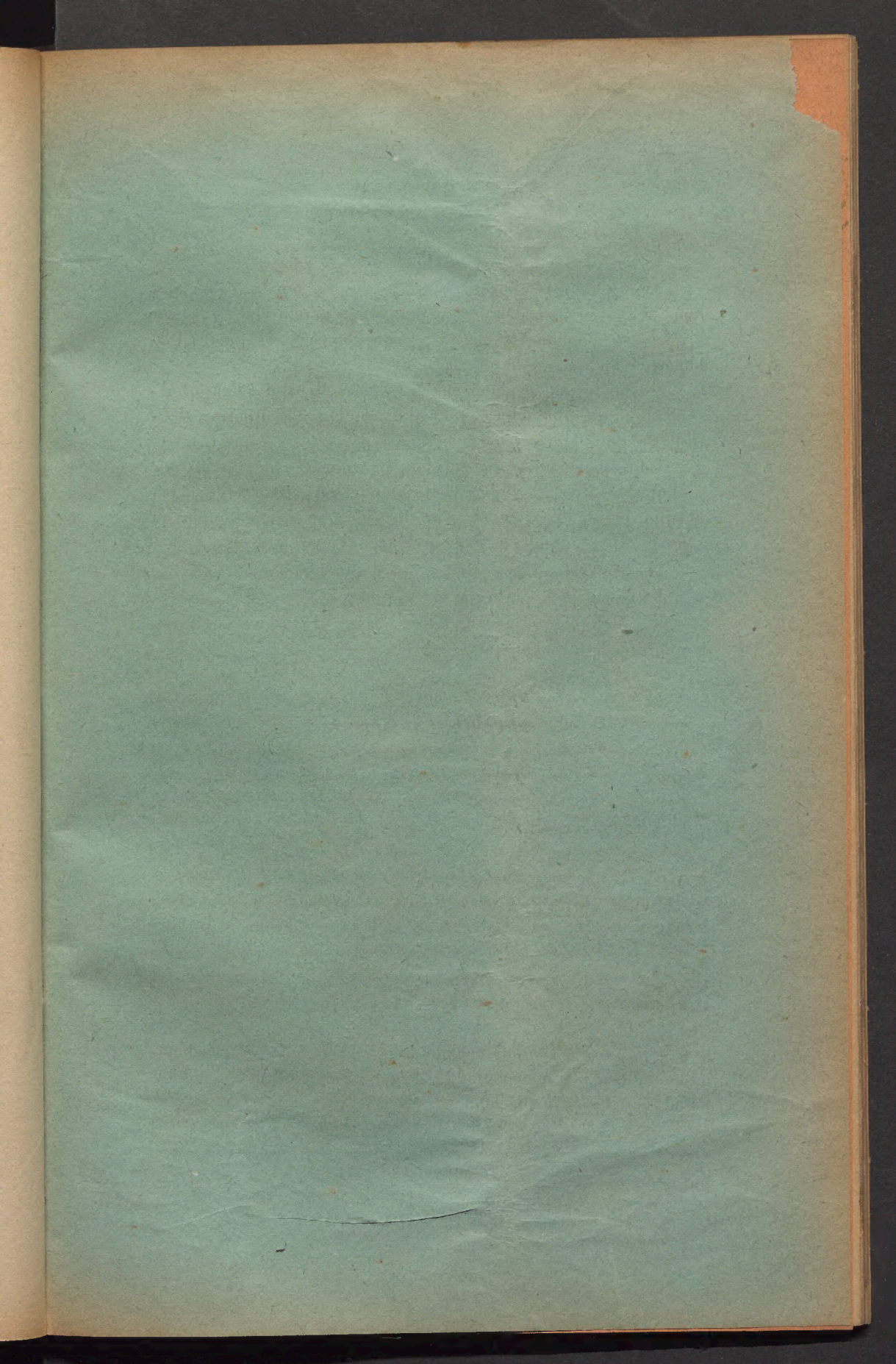
Արեւելեան մարտի յունիս ամսութեոյն մէջ ընթերցանք կ'իլիկիայ վրայ կարեւոր յօդուած մը, յորում մեր պատուական եղբայրակից Տ Մամուրեան՝ իր սովորական ազդեցիկ սճով կը նկարագրէր ազդային վարիչ—կամ մանաւանդ վարիչ—մարմնոց անտարբերութեան շնորհիւ կ'իլիկեանակ Հայոց կրած բարոյական անդարմանելի վնասներն: Արդարեւ Միսիօնարք եւ Ֆրանչիսկեանք, Հայոց տգիտութենէն ու թմրութենէն օգտելով, իրենց գործունէութեան ասպարէզն օր ըստ օրէ կ'ընդարձակեն, եւ յանուն լուսաւորութեան՝ Տեւոնյանի ստուերներով կը լեցնեն Հայ մանկուոյն միտքն, որ ծարաւ է զրական ծանօթութեանց ու կենդանաւէտ գաղափարոց: Բարերախտաբար, Այնթապի մէջ, այդ լեքնակոյ հիւրերն ի բաց փտարելու համար կապուած է վարդանանց ընկերութիւնն, որ իր նպատակին կոտորելապէս պիտի հառնի, եթէ կեղրոնէն ալ խրախոյս ընգոնի: Լուսամիտ եւ աշ-

(1) Յաջորդ Խուով:

խոյժ որքան ծանրախոհ երևտասարգ մը՝ Տ. Վահան Գիւրքեան՝ որ ամուէ մ'ի վեր է մայրաքաղաքս կը գտնուի, կ'աշխատի սոյն բարենպաստակ ընկերութեան ի նպաստ համակրական շարժում մը գոյացնել աստ: Չենք կարծեր որ աւելի համակրելի մարմին մը գտնուի քան այն՝ որ նպատակ ունի ո եւ է Հայաբնակ զաւառի մը մէջ ցանկել հաստատուն ազգային դաստիարակութեան մը բեղմնագոյն սերմունքն: Հեռեւորար եւ աներկմիտ ենք թէ մայրաքաղաքիս Հայք անտարբեր չալտի մնան Վարդանանց ընկերութեան հրաւերին՝ յօժանդակութիւն կրթական մեծ գործին որ ի կիլիկիա: Պարտք կը համարինք այս առթիւ հռչակել Վարդանանց ընկերութեան անդամի զոյգ մը սատարաց՝ Մեծ. Տեարց Գալուստ Դազարեանի եւ Նիկողայոս Նազարէթեանի վէհ անուանքն, առաջադրութեամբ յառաջիկայ թուով վերադին խօսելու կիլիկիայ կրթական շարժման վրայ:

ՀԱՅՐԵՆԻՔ օրաթերթն սկսած է հրատարակուիլ նոր ուղղութեամբ եւ այլազան ընտիր սլաւունակութեամբ: Ազգային ու քաղաքական կարեւորագոյն լուրերն՝ այս օրաթերթին միջոցաւ կը հաղորդուին ժողովրդեան ընտիր աշխարհաբարով: Հայրենիք պիտի հրատարակէ նմանապէս ազգային ու քաղաքական կարեւորագոյն խնդրոց վրայ հոժ եւ ամփոփ տեսութիւններ, եւս եւ դրական ու զիտական յօդուածներ: Իսկ երկրորդական կարեւորութիւն ունեցող լուրեր եւ Գրադաստիակ վերնագրով թշնամանական բանից հիւսուածքներ կարդալու փափագողք՝ կրնան գնել Հայրենիքի կրկին գինն ունեցող Արեւելք օրաթերթն, — որ այս վերջին օրերս դիտում ունի գոգցես հերքել Գրական եւ Խմաստասիրական Շարժումի հանդիսաւոր գովեստն:

ՏԵՍԱԿԱՆ ՆԻ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆ մը քանի մ'օրէն լոյս կը տեսնէ՝ հեղինակութեամբ Հայ լեզուի եւ Գրականութեան ուսուցիչ Տ. Միհրան Առքանողի: Կը շնորհաւորենք այժմէն այս ՆՈՐ գործն, արդիւնք վեցամեայ վաստակոյ:

Երկրագունքը կը հրահարուի ամիսն անգամ մը :

Տարեկան բաժանորդագինն է՝ 4 . Պոլսոյ համար երկու տար մէկիս, գաւառաց համար յիսուն դանեկան արծաթ, օտար երկրներու համար 12 Ֆրանկ , բոլորստորութեան ծախքն ընկերութեան վրայ լինելով :

Բաժանորդագրութեան տեղին է՝ Մեծ . Աւեսիս Էֆէնի Եօր-սամեանի գրասենեակը , Կ. Պոլիս , Կամուրջին գլուխը , Վա-լիսէ Սուլթան խան , քիւ 6 :

Խմբագրութեան վերաբերեալ գրութիւնք ուղղելի են առ Հանդիսի Տնօրէն՝ Եղիա Տէմիրճիպաշեան , Կ . Պոլիս Հա-վուզլու խան, միջին յարկ, քիւ 4 : Տնօրէնը գրասենեակը կը գտնուի՝ Զորեհարքի եւ Շարաք օրերը կէս օրէն յետոյ :

Իւրաքանչիւր քերթի գինն է չորս դանեկան :

Կը վաճառուի հետեւեալ տեղերը՝

Կ. Պոլիս . ջրավաճառ Պօղոս Աղաի եւ Յակոբ Աղաի խանութներն ի Պաննէ գաբու :

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆՔ

Փարիզ .	Մեծ . Գաբրիէ Էֆէնի Էգնայան (M. Kapriel Eknayan.
	Rue du Faubourg Montmartre 47, Paris)
Մանչեսթըր	» Գ . Էֆէնի Մոյսովսեան (Mr. K. Mol-
	doyack care of Messrs Gumushnerdan Bros.
	100 Portland St. Manchester.
Վանքա .	» Կարապէտ » Յովսէփեան
Կոսթին .	» Յակոբ » Համամեան
Եօզպատ	» Սիմեոն » Բիւրճեան
Աճիսի Բ. Հիսար »	Սեփոս » Գալիքեան
Արփազ »	Ն . » Տաղաւարեան
Մարաշ »	Սարգիս » Գ . Սամուկեան
Այնթապ »	Վահան » Բիւրճեան

Հապտիք փոփոխութեան եւ քերթերու քննարկելութեան անկանոնութեան պարագային , Տնօրէնութեան՝ ժամանակին իմաց տալ կը խնդրուի :